

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Arnošt z Pardubic – život a dílo

Ernest of Pardubice – Life and Work

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Michala Soukupová

Praha 2019

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce, ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi, za jeho vlídný a ochotný přístup, věnovaný čas, podnětné rady, připomínky a konzultace.

Michala Soukupová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou prací „Arnošt z Pardubic – život a dílo“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2019

Michala Soukupová

Anotace

Bakalářská práce na téma „Arnošt z Pardubic – život a dílo“ zachycuje životní cestu a práci prvního pražského arcibiskupa, který žil a působil především v církevní oblasti v době středověku za vlády Jana Lucemburského a Karla IV. První kapitola popisuje situaci v českých zemích během panování Jana Lucemburského. Krátce se zaobírá i životem Jana IV. z Dražic, předchůdcem Arnošta z Pardubic. Druhá část práce se rovněž zabývá obrazem Čech, tentokrát v době vlády Karla IV. Obě kapitoly se stručně zmiňují i o tehdejší kultuře. Třetí část práce se konečně věnuje hlavnímu tématu, Arnoštu z Pardubic a jeho biografii. Je dělena na části, které pojednávají o všech zásadních stránkách života arcibiskupa. První polovina těchto částí vzpomíná na Arnoštovo soukromí, rodinu, povahu, ale především na jeho církevní činnost. Závěrečné podkapitoly jsou vyhrazeny Arnoštově sociální práci a posmrtné památce, jež se z paměti českého národa dosud nevytratila. Cílem této práce je nastínit celkový stav Českého království v období středověku, kdy se panovnické moci ujala lucemburská dynastie nástupem Jana Lucemburského a následně jeho syna Karla IV. Klíčovým záměrem této práce je osvětlit roli Arnošta z Pardubic, jenž se nevzdával své vize křesťanských Čech a svou prací přispěl k budoucí husitské revoluci.

Klíčová slova

Arnošt z Pardubic – Karel IV. – České království – středověk – církev – pražské biskupství – pražské arcibiskupství – reformní činnost – sociální činnost – Jan Lucemburský

Annotation

Bachelor thesis „Ernest of Pardubice – Life and Work“ deals with life journey and work of the first archbishop of Prague, who lived and acted especially in Church sphere in the Middle Ages during the reign John of Luxembourg and Charles IV. The first chapter deals with the description of the situation in Czech Lands during the reign John of Luxembourg. Part of this chapter deals with John IV. of Dražice, predecessor of Ernest of Pardubice, and his life. The second part deals with the picture of Bohemia during the reign Charles IV. this time. Both chapters briefly mention the culture at that time in Bohemia. Finally the third part is dedicated to the main theme of the work, Ernest of Pardubice and his biography. It is divided into parts that discuss the main aspects of archbishop's life. The first half remembers Ernest's privacy, family, nature and especially his ecclesiastical activity. Final subchapters include Ernest's social work and memorable legacy that has not disappeared from the memory of the Czech nation until now. The aim is to outline the overall state of the Czech Kingdom in the Middle Ages, when the Luxembourg dynasty took charge of the ruling power, when John of Luxembourg and his son Charles IV. got in. The key of this work is to explain the role of Ernest of Pardubice, who never gave up his vision of Christian Bohemia and his work contributed to the coming Hussite Revolution.

Keywords

Ernest of Pardubice – Charles IV. – Czech Kingdom – Middle Ages – the Church – Prague bishopric – Prague archbishopric – reform work – social work – John of Luxembourg

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod – cesta k pražskému arcibiskupství	8
1. Doba vlády Jana Lucemburského	10
1.1. Zápas s českou šlechtou o mocenské postavení	10
1.2. Janova domácí a zahraniční politika	12
1.3. Hospodářská a sociální situace v českých zemích	14
1.4. Jan IV. z Dražic, koncil ve Vienně	15
1.5. Kultura	17
2. Doba vlády Karla IV.	21
2.1. Karlova domácí a zahraniční politika	22
2.2. Spory mezi králem a českou šlechtou, sociální situace	23
2.3. Dvorní činnost	25
2.4. Kultura	26
3. Arnošt z Pardubic	31
3.1. Soukromý život	31
3.1.1. Původ	31
3.1.2. Rodinné a mezilidské vztahy	34
3.1.3. Lidská povaha	36
3.2. Duchovní činnost	41
3.3. Sociální citění	45
3.4. Druhý život aneb Arnoštova posmrtná památka	47
Závěr	50
Seznam použité literatury	52

Seznam zkratek

aj. – a jiné

atd. – a tak dále

cca – cirka, přibližně

cit. – citovaný

ed. – vydání

mj. – mimo jiné

ml. – mladší

n. – nad

např. – například

P. – Panna

pol. – polovina

r. – rok

resp. – respektive

s. – strana

st. – starší

st. – století

sv. – svatý

tj. – tak jiné

tzn. – to znamená

tzv. – tak zvaný

Úvod – cesta k pražskému arcibiskupství

Od úplného začátku se čeští vladaři pokoušeli zajistit české země jak po stránce státní a politické, tak i náboženské – bojovali tedy o křesťanský stát, který již nebude ve věci církevní organizace tak výrazně podroben německé říši. Cestou k dosažení takové autonomie bylo zřídit české biskupství a následně arcibiskupství. První pokus o vytvoření samostatné církve na území Čech se snažil provést český kníže Boleslav I. Usiloval o zřízení biskupství, které by mělo své centrum v Praze. Byl mu v tom však překážkou rezenský biskup Michal, jenž si rozlohu své diecéze velmi hlídal a odmítal ji zmenšit.¹

Boleslavovi se tedy bohužel nezdařilo českou metropoli povýšit na biskupství. Tohoto úspěchu dosáhl až jeho syn, kníže českých zemí Boleslav II., a to v 10. století, konkrétně roku 973. Tento významný čin je nezapomenutelnou zásluhou jak knížete, tak i jeho sestry Mlady, která jeho realizování prosadila u papeže v Římě.²

Dalšímu českému knížeti Břetislavovi I. se podařilo převést ostatky sv. Vojtěcha z Hnězdna do Prahy. Chtěl tím dosáhnout samostatného arcibiskupství v jeho zemích. Pokus se ovšem nemohl za tehdejších politických evropských poměrů podařit. Navíc kníže musel konat pokání za spáchanou loupež ostatků v Polsku.³

Cestu k založení arcibiskupství otevřel znovu král Přemysl Otakar I. Neváhal se s prosbou obrátit přímo k papežské kurii. Žádal o zrušení závislosti na mohučském metropolitovi a právo, aby se Praha směla konečně pyšnit vlastním arcibiskupstvím, jemuž by podléhalo pár biskupství. Tuto žádost hájil rozumnými fakty, např. lidnatostí českých zemí, vzdáleným umístěním pražského a olomouckého biskupství (o jeho vznik se zasloužil Vratislav II.) od mohučské metropole, odlišným jazykem metropole a českých zemí a v neposlední řadě i povýšením českých zemí na království. Papež se ovšem obával, aby vyhovění žádosti nezpůsobilo škodu mohučskému arcibiskupovi. Přemysl ukázal své nadání během rozvratu římské říše, kdy střídavě podporoval znepřátelené rody Štaufů⁴ a Welfů⁵. Od štaufského krále Filipa Švábského získal mj. dědičný královský titul, který mu potvrdil welfský král Otta IV. Otta měl na své straně papežskou kurii, tudíž uznání

¹ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 19-21.

² KOP, František. *Praha šest set let církevní metropolí*. Praha: Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944, s. 18-19.

³ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 25-29.

⁴ Štaufové byli římskoněmeckým vládnoucím rodem v letech 1138–1254.

⁵ Welfové jsou starý evropský šlechtický rod, který byl ve 12. a 13. st. jedním z nejvlivnějších v říšské politice.

dědičné královské hodnosti bylo oficiálně stvrzeno i římskou kurií. V době, kdy se postavil na stranu Fridricha II., kterého podporovala i papežská kurie, získal několik výsad stvrzených ve Zlaté bule sicilské. Přemysl Otakar I. musel vyřešit i politickou problematiku církve. Nedopustil, aby se právní postavení církve v Čechách příliš rozpínalo, uzavřel tedy s církví smlouvu, která zabezpečovala výsadní postavení krále i toleranci církve. Tato smlouva byla první dohodou mezi státem a církví.⁶ Přemysl se zasloužil o mnohé, zřídil české arcibiskupství však nesvedl. V tomto období neuspěl ani biskup Ondřej, který jako jediný hájil církevní zájem.⁷

Když na český trůn nastoupil král Přemysl Otakar II., usiloval o totéž, avšak změnil sídlo z Prahy na Olomouc. Žádost byla ale zase zavržena.⁸

Celkem byly tedy uskutečněny čtyři pokusy o založení arcibiskupství v českých zemích. Ani jeden z nich z různých důvodů neuspěl. To se změnilo za vlády rodu Lucemburků. Na scénu vstoupil král Jan Lucemburský a jeho syn Václav, později známý jako Karel IV. V této době do českých dějin vkročil i Arnošt z Pardubic, první pražský arcibiskup.

Téma mé bakalářské práce „Arnošt z Pardubic – život a dílo“ jsem si zvolila z důvodu mého zájmu o dějiny středověkých Čech. V tomto období se konkrétně zaměřuji na dobu vlády Karla IV. Cíleně jsem hledala historickou osobnost, která měla k vladaři blízký vztah. Arnošt z Pardubic mě zaujal nejen jeho spojením s Karlem IV. Cílem bakalářské práce je tedy zachytit soukromý život prvního arcibiskupa v Čechách a jeho vykonanou činnost pro český lid a stát, díky které se zapsal do české historie. Struktura mé práce je následující. První a druhá kapitola stručně charakterizuje období vlády Jana Lucemburského a Karla IV. Třetí kapitola se věnuje Arnoštu z Pardubic. Zde jsem se pokusila nastínit jeho osobní život a vlastnosti, duchovní činnost a jeho posmrtný odkaz. Dovolila jsem si vyhradit pár slov popisujících Arnoštovo sociální cítění (z důvodu mého studijního oboru).

⁶ URBAN, Otto. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0193-2, s. 36-38.

⁷ KOP, František. *Cit. dílo* (1944), s. 22-24.

⁸ Tamtéž, s. 24-25.

1. Doba vlády Jana Lucemburského

1.1. Zápas s českou šlechtou o mocenské postavení

Jan Lucemburský byl v r. 1310 se svolením svého otce, římského krále Jindřicha VII.⁹, jmenován novým českým králem. To znamenalo i nástup nového rodu, který českým zemím vládl více než sto let. Opati českých cisterciáckých klášterů toužili po sesazení neschopného krále Jindřicha Korutanského¹⁰ a zároveň po spojení země s lucemburským rodem, silným svým evropským politickým vlivem. Chtěli oslabit českou šlechtu, jež si za panování Jindřicha Korutanského získala mocné postavení. Král Jan si zvolil cizí poradce, mezi nimiž dominoval Petr z Aspeltu¹¹. České panstvo tak dlouho protestovalo proti obsazování královské správy cizinci, dokud krále nepřesvědčilo o jejich sesazení. Tím boj o panovnickou neomezenou moc mezi králem a českým panstvem, které se později rozdělilo na dvě skupiny, neskončil. Jan se dostal do konfliktu i se svou manželkou Eliškou Přemyslovnou^{12,13}. S mladší a poslední neprovdanou dceru Václava II.¹⁴ se oženil, aby se v Čechách zachoval rod Přemyslovců alespoň po přeslici.¹⁵

V čele protikrálovsky orientované šlechty stál Jindřich z Lipé¹⁶, jehož vztahy se s královnou Eliškou během nepřítomnosti krále vyostřily. Královna se spojila s druhou šlechtickou stranou, která vykořisťovala majetek krále, ač byla na jeho straně, a kterou vedl Vilém Zajíc z Valdeka¹⁷. Ani jedna skupina netoužila po kompromisu, dokonce některé neshody byly doprovázeny uličními boji. Spor rozděleného panstva se odehrával proti zájmu chudých vesničanů a měšťanů. Situaci v zemi zhoršil i hladomor, který české

⁹ Jindřich VII. Lucemburský (1275–1313), lucemburský hrabě a císař Svaté říše římské.

¹⁰ Jindřich Korutanský (1265–1335), tyrolský hrabě, korutanský vévoda, titulární polský král a český král. Českou korunu získal sňatkem s Annou Přemyslovnou, dcerou českého a polského krále Václava II. České země očekávaly od nového krále nastolení klidu a spravedlnosti, slabý a nerespektovaný Jindřich však velice zklamal. Za jeho vlády se České království ocitlo v dezolátním stavu a český lid jej nenáviděl.

¹¹ Petr z Aspeltu (1240–1320), mohučský arcibiskup, rádce Jana Lucemburského.

¹² Eliška Přemyslovna (1292–1330), dcera českého krále Václava II. a jeho manželky Guty Habsburské, manželka Jana Lucemburského a matka Karla IV.

¹³ KROPILÁK, Miroslav a Jaroslav PURŠ. *Přehled dějin Československa*. 1/1, do roku 1526. Praha: Academia, 1980, s. 286-292.

¹⁴ Václav II. (1271–1305), český a první polský král z rodu Přemyslovců, syn Přemysla Otakara II.

¹⁵ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4, s. 171.

¹⁶ Jindřich z Lipé (cca 1270–1329), český šlechtic. Za vlády Jana Lucemburského získal vlivné postavení. V době královny nepřítomnosti se prosadil jako přední osobnost království.

¹⁷ Vilém Zajíc z Valdeka (cca 1289–1319), český šlechtic a důvěrník Elišky Přemyslovny.

země zasáhl v r. 1317 jako důsledek nedostatečné úrody. Pražský biskup Jan IV. z Dražic¹⁸ přesvědčil oba šlechtické vůdce, aby se pokusili o ukončení domácího boje smírem. Jindřich tuto možnost zvážil, avšak jeho politické podmínky nepřijala nekompromisní Eliška. Po útěku z Prahy prosila manžela, aby se vrátil do země a urovnal střety. V r. 1318 proběhl sněm v Domažlicích, kde Jan, aby neztratil český trůn, slíbil dodržet řadu požadavků české šlechty.¹⁹ „*Tam ustanovil král podle společné rady šlechticů pana Jindřicha z Lipé, předtím svého protivníka, podkomořím království, poddávaje mu úplně sebe i království. Tam král Jan přísahal a stanovil, že musí od sebe a z království odstraniti všechny Porýňany a cizí bojovníky, kteří mu poskytli pomoc ve válkách, a že nesmí žádnému cizinci a přistěhovalci svěřovati obročí, nýbrž že bude projednávatí všechny záležitosti království s radou Čechů. Tam je sjednána dohoda, vyhlášen mír a lid se raduje, jako by vstal z mrtvých.*“²⁰ Snahy české šlechty prosadit se do správy království ji vedly k pokusu omezit moc krále. Šlechtičtí přívrženci Jindřicha z Lipé stavěli proti sobě krále a královnu. Jindřich si získal Jana na svou stranu, Eliška se spojila s Vilémem Zajícem z Valdeka. Janovu obavu, že jej chce ve vládě nahradit Eliška spolu s Vilémem, potvrdila sama královna. Vilém byl nahrazen ve funkci nejvyššího maršálka Jindřichem z Lipé, který tak získal převahu politické moci v zemi. Situace v zemi vedla pražské měšťany k povstání, jež zkusil využít pro své cíle i Vilémův šlechtický tábor spolu s Eliškou. Janovi se podařilo povstání potlačit.²¹ Král Jan se v pozdějších letech sblížil se šlechtickou skupinou Jindřicha z Lipé, kterého dokonce před odjezdem za hranice pověřil vládou nad zemí.²²

¹⁸ Jan z Dražic (cca 1260–1343), poslední pražský biskup (1301–1343). Měl podíl na nastoupení rodu Lucemburků na český trůn.

¹⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat: (Jan Lucemburský 1296–1346)*. Praha: Panorama, 1982, s. 96-115.

²⁰ OTTO a Petr ŽITAVSKÝ. *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda, 1976, s. 317.

²¹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Cit. dílo* (1982), s. 116-124.

²² KALISTA, Zdeněk. *Stručné dějiny československé*. Praha: Vyšehrad, 1992. ISBN 80-7021-123-7, s. 95.

1.2. Janova domácí a zahraniční politika

V r. 1319 se český stát ubral cestou, ve které král „*pronajímal vládu i správu nad Čechami a Moravou jednotlivým členům šlechtické obce a sám pobýval po dlouhá období za hranicemi. Jeho návštěvy v českých zemích, základně jeho moci, byly vždy vyplněny snahou rychle získat peníze, jimiž by mohl alespoň částečně splatit své nepřehledné dluhy, které velmi často dělal z lehkomyšlnosti, aby mohl okázale vystupovat jako rytíř při příležitostech, jež neměly s Českým královstvím nic společného a z nichž nikdo doma neměl žádný prospěch.*“²³ Na druhou stranu je pravdou, že o Čechy dbal v rámci zahraniční politiky, čímž se zasloužil o rozšíření jejich území. Podařilo se mu k českým zemím připojit Budyšínsko a Zhořelecko, což vedlo k pozdějšímu ovládnutí Horní Lužice, dále Chebsko a Slezsko. Významným slezským městem byla Vratislav, obchodní křižovatka cest. Ve 30. letech 14. st. se Janovi krátce podařilo ovládnout oblasti severní Itálie a Lombardie. Aby mohl uplatnit plnou moc nad slezským územím, vzdal se polské koruny.²⁴

Způsob vlády Jana Lucemburského byl uskutečňován skoro bez jeho přímé účasti. Vládu nad českými zeměmi přenechal českým pánům, v jejichž čele stáli zemští hejtmani jmenováni samotným králem. Úřad zpočátku vykonávali pouze v jeho nepřítomnosti, později však natrvalo. Šlechta měla vliv na mnoho oblastí, které by za normálních okolností spravoval král – ten však tehdy držel hodnost prvního mezi jemu rovnými. Původní královskou institucí byl např. pražský zemský soud.²⁵ „*Postavení šlechty vymezovala řada zvláštních osobních privilegií a právně stvrzovaly zápisy v tzv. deskách dvorských či deskách zemských.*“²⁶

Král Jan přišel vládnout do Čech, aniž by zamýšlel jakékoliv nekalé úmysly. Česká šlechta však odmítla přijmout jeho cizí poradce. Po několika málo letech se v Janovi probudila vášeň pro finančně nákladné válečné boje v jakémkoliv koutu Evropy. Janova přítomnost se předpokládala všude, kde se válčilo.²⁷ Zváží-li se však Janův celistvý politický obraz, nemělo by být jeho období vlády hodnoceno tak kriticky. Pro většinu

²³ FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*. Praha: Svoboda, 1978, s. 15.

²⁴ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Země v srdci Evropy: české země do roku 1526 v kontaktu s ostatní Evropou*. Praha: Baronet, 2006. ISBN 80-7214-887-7, s. 62-63.

²⁵ FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), s. 17-19.

²⁶ URBAN, Otto. *Cit. dílo* (1991), s. 48.

²⁷ THOMSON, Samuel Harrison. *Europe in Renaissance and Reformation*. New York: Harcourt, Brace & World, 1963, s. 202.

historiků byl neoblíbeným cizím králem, který napáchal příliš nepořádku ve státní pokladně, za což byl kárán českým panstvem i vlastním synem Karlem, a který neuměl dodržovat své sliby. Neměla by se však přehlížet skutečnost, že Jan byl obratným diplomatem a pozdvihl úroveň a známost jím územně rozšířeného Českého království přes celou Evropu. Nemělo by se ani zapomínat, že Jan svými politickými schopnostmi zaručil svému synovi Karlovi držbu české, ale především římské královské i císařské koruny. Nebýt nástupu dynastie Lucemburků, tedy i Jana Lucemburského, nezažily by české země takový rozkvět, jakého bylo dosaženo za Karla IV.²⁸ Janova zahraniční politika postupně směřovala k vytvoření dosud neznámého pojetí, v němž splynula česká přemyslovská dynastie s evropskou situací.²⁹

Král Jan Lucemburský nikdy nepřerušil styky a věrnost francouzskému králi Karlu IV.³⁰, kterému ochotně pomáhal v oblasti politické i vojenské. Ačkoliv byl slepý a nemocný, nezradil Francii ani v době stoleté války, kdy jej Filip VI.³¹ požádal o účast ve válce s Anglií. Tato válečná podpora se mu stala osudnou, neboť r. 1346 v bitvě u Kresčaku padl. Kronikáři jej uctívali jakožto velkého rytíře. Některými kronikáři byl titulován jako král cizinec, jelikož k Čechám nikdy příliš nepřilnul – neovládal domácí jazyk, měl spory s českou šlechtou i manželkou. Bravurně však vystupoval a jednal v zahraniční politice. Zasloužil se za zabezpečení země v politických vztazích mezinárodní úrovně a za jejich územní rozšíření. Rovněž zajistil i svého nástupce a syna Karla IV. tím, že mu pomohl získat titul římského krále a později císaře.³²

²⁸ SPĚVÁČEK, Jiří. *Cit. dílo* (1982), s. 250-256.

²⁹ KROPILÁK, Miroslav a Jaroslav PURŠ. *Cit. dílo* (1980), s. 290.

³⁰ Karel IV. Francouzský (1294–1328), francouzský král. S Lucemburky měl blízký vztah. Na jeho dověru byl vychováván Karel IV., budoucí český král.

³¹ Filip VI. Francouzský (1293–1350), hrabě z Valois, francouzský král, první vládce z rodu Valois.

³² PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8, s. 95-97.

1.3. Hospodářská a sociální situace v českých zemích

Hospodářský způsob života se vyvíjel do konce vlády Přemyslovců. Ve 14. století sice vznikaly nové osady nebo poddanská města, neměly však žádný vliv na zvýšení hospodářské úrovně. Smlouvy o pronajmutí půdy byly téměř shodné se smlouvami z přemyslovské doby, lišily se pouze tím, že vlastníci půdy vyžadovali po nájemníkovi velmi vysoké nájemné. Tato problematika způsobila pozastavení kolonizačního rozmachu. Došlo k poklesu hodnoty peněz, což přizivovalo náběh hospodářské krize. Situace vedla ke střetům mezi šlechtou a poddanými a neshodám ve městech. V lucemburské době si města vydobyla svůj úřad i radu, kdežto královská moc ustoupila, čímž na druhou stranu od měst získala zvláštní daň. Do měst se za prací začaly přesouvat venkovští řemeslníci. Městské statky byly zabrány bohatými měšťany, kteří je řemeslným poddaným pronajímali za velmi vysoké ceny. Zde je patrná nerovnost mezi městskými občany, ačkoliv městské právo prosazovalo rovnost mezi bohatým a chudým lidem. Nájem a královská daň řemeslníky finančně zatěžovaly, proto se začali bránit formou cechů. Proti této reakci zakročil městský patriciát, šlechta i panovník. Tento spor doprovázel rozkol mezi německým patriciátem a českými řemeslníky. Vlastníci půdy zamýšleli vytvořit jiné, pro ně výhodnější smlouvy – ty způsobily přechod z českého práva na právo německé neboli zákupné.³³ Tato významná novota znamenala držení rustikálu, za které tehdy nejpočetnější zemědělství poddaní jednou za rok odevzdávali úrok. Byla užitečná v nově založených vesnicích, kdežto již vzniklé vesnice jí většinou trpěly a královská panství nebo málo početné vesnice jí ani neznaly. Německá kolonizace postoupila vcelku daleko jak v českých městech, tak v českých vesnicích, což mohlo vyvolat jejich neplánovanou germanizaci. Česká šlechta však dokázala zaujmout panovnickou moc nad jí vybudovanými dominii, čímž znemožnila poněmčování českých zemí.³⁴

Lucemburská doba zaznamenala sociální rozdělení obyvatelstva. Rozlišovali se tzv. svobodní (královi poddaní) a nesvobodní poddaní, kteří se dále diferencovali na sociální vrstvy podle výše majetku. Mezi středními venkovany začala vyčnívat skupina bohatých zemědělců, ale i chudých vesničanů. Městské obyvatelstvo se podobně lišilo na patriciát, řemeslníky a chudé měšťany. Městská chudina se spoléhala na pomoc vyšších sociálních skupin. Církev rovněž prošla změnou sociálního rozvrstvení, kterou způsobila postupná

³³ KALISTA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1992), s. 108-112.

³⁴ FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), s. 29-33.

církevní sekularizace. Již koncem vlády Přemyslovců církev zaujímala ojedinělou pozici. Její rostoucí majetek držel ekonomickou stabilitu země. Ve 14. století spravovaly kláštery aj. církevní organizace třetinu celkové půdy. Veškerá práva a povinnosti církve i společnosti byly vymezeny písemně.³⁵

1.4. Jan IV. z Dražic, koncil ve Vienně

Již od počátku panování prvního Lucemburka nastávaly neshody i v oblasti církevní. Celkový stav české církve nebyl příliš uspokojivý. V této době hodnost pražského biskupa náležela Janovi z Dražic, který se na žádost Petra z Aspeltu zúčastnil viennského koncilu.³⁶

Koncilu se osobně účastnil i papež Klement V.³⁷ Po přípravách, zahajovací řeči a požehnání papeže se řešily tři tehdy aktuální problematiky: templářský řád, znovuzískání Svaté země, reforma mravů a svobody církve. Jednání ohledně majetného templářského řádu byla nejdelší. Jejich hlavní činnost zanikla v momentě, kdy byla ztracena Svatá země. Král Filip³⁸ urychleně templáře zajal a zkonfiskoval jejich vlastnictví. Tento krok učinil v rozporu s kanonickým právem řádu. Papež, který na koncilu vystupoval pod Filipovým politickým nátlakem, vybral členy pro papežský soud. Ten odmítal rozhodnut pouze v závislosti na inkvizičních aktech a požadoval, aby řád templářů měl možnost se hájit. Po dlouhých jednáních se papež usnesl k odstranění řádu s tím, že jeho majetek připadl johanitům. V otázce chápání chudoby, která rozštěpila řád sv. Františka, a učení Jana Petra Olivioho³⁹ vydala komise pravidla pro dokonalé pojetí chudoby a odsoudila tři Olivioho díla a myšlenku o lidské duši. Na základě informací o zlořádech, které poskytli přítomní biskupové, vyvstaly dva zásadní problémy: účast světské moci v církevních záležitostech a papežovo odtrhnutí kapitul, klášterů a řádů od biskupské moci. Papež vydal reformní dekrety, které se však začaly dodržovat až za papeže Jana XXII.⁴⁰, v r. 1317, kdy se staly součástí univerzitních Klementin. Projednávala se zde i otázka křížové výpravy a misijní

³⁵ URBAN, Otto. *Cit. dílo* (1991), s. 47-48.

³⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-342-9, s. 121.

³⁷ Klement V., vlastním jménem Bertrand de Goth (1264–1314), sto devadesátý pátý papež v letech 1305–1314.

³⁸ Filip IV. Francouzský zvaný Sličný (1268–1314), francouzský král z dynastie Kapetovců.

³⁹ Petr Jan Olivi (1248–1298), františkánský intelektuál z klášera v Narbonne v jižní Francii.

⁴⁰ Jan XXII., vlastním jménem Jacques d'Éuse (1244–1334), sto devadesátý šestý papež v letech 1316–1334. Papežský úřad nevykonával v Římě, ale již v Avignonu ve Francii.

cesty. Zavrhla se první varianta a byla nařízena výuka hebrejštiny, aramejštiny a řečtiny, neboť tyto jazyky podporovaly myšlenku misijní výpravy.⁴¹

Na koncilu se řešila i otázka kacírství. Sněm vydal biskupům příkaz, aby vystupovali proti kacírům prostřednictvím inkvizičních soudů. Jan byl nucen řešit problém ohledně šetření jedné knihy, jejíž autor byl podezírán z hereze. Během kontrol byl autor pod ochranou samotného biskupa. Kniha byla nakonec shledána jako bludařská, byla tedy zničena a její autor byl nucen se vzdát. Rozsudek byl využit pro neštěstí Jana z Dražic – jím sesazený probošt neváhal podat stížnost k papežovi Janu XXII., že se biskup provinil jakožto ochránce kacírů, čímž se dopustil porušení viennského ustanovení. Pražský biskup byl povinen podstoupit soud v Avignonu a čelit obvinění. Mezitím papežská kurie ustanovila dva české inkvizitory, jednoho pro pražské, druhého pro olomoucké biskupství, aby zabránili kacírskému rozpětí. Jan se zpět do Čech směl odebrat až po jedenácti letech. Ihned se vrátil ke svému biskupskému úřadu, aby v něm zjednal pořádek. Musel se potýkat i s pronásledováním valdenských⁴² kacírů, jejichž vliv byl patrný ve 30. letech 14. st. převážně v jižních Čechách. V téže době vypukla pře mezi žebravými řády a světským duchovenstvem, jež nakonec skončila smírem a dohodou, že se mendikanti směli angažovat v církevní správě pouze s povolením biskupa. Jejich kázání převzal kazatel jmenovaný biskupem. Takovým prvním kazatelem byl penitenciář František⁴³, od nějž se dochovala Kronika Františka Pražského.⁴⁴ Biskup Jan IV. z Dražic „roku 1333 na svém sídle v Roudnici založil první českou kanonii augustiniánů. Protože biskupské zboží bylo v nedobré kondici, pokoušel se Jan zvýšit diecézní příjmy činností, již bychom dnes nazvali spekulace a pozemky. Z Francie si také přivezl lásku k architektuře a umění. Dal zvelebit biskupskou Roudnici, v níž založil první klášter, živelný biskupskou nadací.“⁴⁵

⁴¹ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, s. 44-47.

⁴² Valdenství bylo středověké náboženské hnutí, které hlásalo reformu křesťanského života podle francouzského kazatele a Valdese z Lyonu (1140–1217). Ten se vzdal svých statků ve prospěch apoštolského života. Nechal si přeložit části Bible a spisy apoštolských otců do galštiny a stal se misionářem.

⁴³ František Pražský (cca 1290–1362), kronikář karlovské doby, zpovědník a kaplan biskupa Jana z Dražic.

⁴⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Cit. dílo* (2018), s. 121-127.

⁴⁵ KOUTEK, Tomáš. *Čeští biskupové a arcibiskupové 97–2016: od Dětmara k Dukovi*. Praha: Brána, 2016. ISBN 978-80-7243-857-0, s. 55.

1.5. Kultura

Nejdůvěryhodnějším historickým pramenem, který líčí dobu vlády prvního Lucemburka, je Zbraslavská kronika (Chronicon Aule Regie), rozsáhlé dílo napsané Petrem Žitavským, jedním z opatů cisterciáckého kláštera na Zbraslavi. Jako první na ní začal pracovat Otta, opat téhož kláštera. Chtěl v ní popsat život zakladatele kláštera Václava II. Tento úmysl však nestihl dokončit, roli spisovatele převzal již zmíněný opat Petr. Nezapomněl na původní záměr kroniky a vyličil život Václava II. až do jeho skonání. Dále popsal stav Českého království během panování Rudolfa I.⁴⁶ a Jindřicha Korutanského. Poté se nejvíce zajímal o život krále Jana. Silně káral jeho způsob vlády, ačkoliv neskrytě obdivoval jeho ženu Elišku. Jeho vypsáním slovům lze věřit, neboť udržoval osobní kontakt s Eliškou a byl kaplanem svého předchůdce, politicky činného opata Konráda. Historickou cenu kroniky zvyšují Petrovy zprávy získané od důvěryhodných informátorů, papežské nebo císařské listiny, jež jsou v kronice opsány.⁴⁷ Kronika je psaná latinou, většinou formou prózy. Její stylovou předlohou byla Kosmova kronika a česká historie.⁴⁸

Koncem 12. století se vyvinulo latinské drama, jehož kořeny se nachází v oblasti církve a liturgických obřadů. Nejstarší hry byly inspirovány hlavními svátky církevního roku. Nejvíce sledovaná byla zřejmě velikonoční tematika, která oslavuje Kristovo Zmrtvýchvstání. Církevní hry byly často přidávány do křesťanské liturgie. Církevní tematika nebyla na scéně dlouho sama. Ve 2. pol. 13. století začala v divadle sílit světská tematika, která si svou pozornost zajišťovala zábavnými náměty. Hlavními světskými, spíše dramatickými aktéry byly tzv. žakéři, všehoschopní toulaví herci, kterým samotná církev odebrala veškerá práva a přiřadila je k okrajové společnosti, jejichž výdělkem bylo sehrání divadelních představení ve městech i vsích.⁴⁹

„Tomu králi, bože, zachovat rač zdraví, ať ho starost o lid nikdy neunaví, ať do svého sněmu české pány volá, aby rozkvetl zas kraj zničený zpola, aby mír v něm nastal a on

⁴⁶ Rudolf I. Habsburský (cca 1281–1307), rakouský vévoda, moravský markrabě, titulární polský král, český král a manžel Elišky Rejčky (sňatkem získal nárok na polskou korunu) z habsburského rodu. Českou korunu si získal úplatky české šlechty a tažením na Prahu, což mělo za následek útěk sotva zvoleného Jindřicha Korutanského.

⁴⁷ FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), s. 82-88.

⁴⁸ SPUNAR, Pavel. *Kultura českého středověku*. Praha: Odeon, 1985, s. 224-226.

⁴⁹ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 228.

*dobyl slávy.*⁵⁰ Úplný začátek vlády Jana Lucemburského zachytila Dalimilova kronika, nejstarší česky napsaná a rýmovaná. Vznikla v době převažujícího odběru české duchovní epiky. Spisovatel není známý, pravděpodobně jím byl představitel církve nižšího postavení, nacionálně založený. V porovnání s kronikou Petra se v určitých tvrzeních velmi odlišují. Autor kroniky byl toho názoru, že česká šlechta na pomezí 13. a 14. st. představuje vrchol, podle kterého se řídí čeští vládci v jejich panování. Dále se domníval, že za všechny útrapy, které musel český lid podstoupit, jsou vinni pouze Němci. Také je patrné, že pocíťoval znechucení vůči městskému a poddanskému obyvatelstvu.⁵¹ „*Básník dodržel obvyklý středověký způsob kronikářského vyprávění: ve 106 kapitolách líčí události od potopy světa až po začátek vlády Jana Lucemburského (r. 1310). Pro nejstarší historii není vyprávění hodnověrným historickým pramenem, neboť jde vesměs o záznam pověstí podle Kosmovy kroniky.*“⁵² Autor na základě tehdejší politické situace do svého díla vnesl legendistické, tradicionalistické a demokratické vsuvky. Jakožto silný vlastenec kritizoval, že německá šlechta zasahovala do státní i církevní sféry a bohatla na úkor Čechů. Uvědomoval si však, že proti této německé vlně nic nezmuže. Tzv. Dalimil promlouval k českému lidu sám za sebe nebo skrz postavy stručně, výrazně a srozumitelně. Kronika již od svého sepsání přinášela českému státu naději i v těch nejzoufalejších momentech.⁵³

Českou literaturu oživily na přelomu 13. a 14. století veršované legendy, jež se vyznačovaly svou jazykovou vytríbeností a dechberoucím popisem děje. Ústředním tématem nebylo české prostředí, nýbrž oblast Orientu. Legendistika se rovněž zabývala tematikou života Ježíše Krista spojeným s reálnými životními příběhy. Nejvýznamnější po literární stránce je apokryf o Jidášovi. Později vznikaly legendy s komplikovanější strukturou, např. Rozmluva P. Marie s Anselmem, legenda o sv. Alexiovi, legenda o Adamovi a Evě. Některé vedle postavy světce dokonce užívaly rytířskou tematiku, např. legenda o deseti tisících rytířů nebo legenda o sv. Jiří. Duchovní epika se propojením duchovních a světských hrdinů dotkla běžného života.⁵⁴

Snad kolem r. 1310 vznikla (až po sepsání legend a pomalu se od nich oddělujících apokryfů) staročeská báseň Alexandreida, která mluví o vzestupu a pádu Alexandra Velikého, makedonského krále. Její autor je neznámý, pravděpodobně jím byl český

⁵⁰ DALIMIL. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Svoboda, 1977, s. 176.

⁵¹ FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), str. 88-91.

⁵² TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama, 1984, s. 52.

⁵³ TICHÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (1984), s. 51-56.

⁵⁴ Tamtéž, s. 44-45.

šlechtic, který vystupoval proti německé kolonizaci.⁵⁵ Tzv. alexandrovský námět literatura vrcholného středověku velmi houževnatě používala převážně za účelem vyjmenování všech vlastností, které by měl mít každý skutečný rytíř a ideální panovník. Král Jan se nepochybně tímto námětem motivoval. Velice zbožňoval boj ve válce a turnajích, ačkoliv se nespočetněkrát zranil. Básníci o něm tvrdili, že byl pravým rytířem, i když poddaný lid byl jiného názoru. Společně s rytířskou a dvorskou kulturou na české území pronikl i gotický styl umění i běžného způsobu života.⁵⁶

Gotické umění začalo do českých zemí pronikat ve 13. století, ale prosadilo se až za panování Karla IV. Gotický styl zasahoval mj. do malířství, ať už nástěnného nebo knižního. Vzniklo např. devět liturgických knih s výraznou malířskou výzdobou, které byly vypracovány na žádost Alžběty Rejčky⁵⁷, nebo Pasionál abatyše Kunhuty⁵⁸, jehož malířským propracováním se pyšnilo anglofrancouzské umění tehdejší doby.⁵⁹ „Prvým iluminovaným kodexem dobré evropské úrovně byl však v první čtvrtině 14. století až Pasionál abatyše (Přemyslovny) Kunhuty, soubor pěti iluminovaných duchovních textů, jež objednala sestra Václava II., svatojiřská abatyše Kunhuta. Rukopis vznikl před její smrtí († 1321) a zůstal nedokončen. Není vlastně pasionálem ve vlastním slova smyslu, ale metaforou o utrpení nevěsty – církve Kristovy, poznamenanou platonskými tradicemi a moderní religiozitou, tak blízkou askezi a mystice.“⁶⁰

Gotické umění se projevovalo v architektuře, na kterou měli vliv cisterciáci. Známý je kostel sv. Jakuba, nebo kostel sv. Jiljí, který byl nejmodernější stavbou v Praze. Změnám v architektuře se přizpůsobovala i plastika. Ta začala dávat sochám opravdovou lidskou podobu, takže bylo patrně znát, co tváře soch prožívají.⁶¹ O rozvoj stavební činnosti a její podporu se postaral pražský biskup Jan z Dražic, který svou pozornost věnoval Roudnici n. Labem. Zde nechal postavit most, klášter nebo špitál pro nemocné chudáky. Samozřejmě se v této oblasti angažoval i Karel IV., prozatím markrabí moravský. Ten po návratu do Čech r. 1333 zahájil stavbu nového paláce ve francouzském stylu, jelikož

⁵⁵ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 234-238.

⁵⁶ FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), s. 92-102.

⁵⁷ Alžběta Rejčka, též Eliška Rejčka (1288–1335), jediná dcera Přemysla Velkopolského z rodu Piastovců, manželka Václava II. a později Rudolfa Habsburského (byla tedy dvakrát českou královnou), nevlastní matka Elišky Přemyslovny.

⁵⁸ Kunhuta Přemyslovna (1265–1321), prvorozená dcera českého krále Přemysla Otakara II., abatyše v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě, po smrti její pratety sv. Anežky abatyše v klášteře Na Františku.

⁵⁹ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 245-254.

⁶⁰ Tamtéž, s. 250.

⁶¹ Tamtéž, s. 245-248.

Pražský hrad byl v absolutně dezolátním stavu. Je možné, že na stavbu Hradu přispěl i král Jan.⁶²

⁶² FIALA, Zdeněk. *Cit. dílo* (1978), s. 96-98.

2. Doba vlády Karla IV.

14. května 1316 se králi Janovi a jeho manželce Elišce Přemyslovně narodil syn Václav. Jan se snažil syna udržet pod svým vlivem, proto jej vyvázal vlivu matky a umístil na hradech Lokti a Křivoklátě. Nakonec se jej rozhodl odvézt do Francie, kde byl vychováván u dvora Karla IV. Francouzského. Strýc král se ujal role kmotra během Václavova biřmování, po němž Václav začal užívat jméno Karel. Na výchovu Karla měli velký vliv kněží. Bližší vztah s ním navázal jeho rádce, papež Kliment VI.⁶³ Do Čech se Karel vrátil v roce 1333 a rok poté jej Jan jmenoval markrabím moravským. Tímto započala jeho spoluvláda nad českým územím až do Janovy smrti, tj. do r. 1346.⁶⁴ „*Toto království jsme našli zpustošené, že jsme nenašli jediný svobodný hrad, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v měšťanských domech jako jiní měšťané.*“⁶⁵

Karel byl muž mnoha tváří. Měl být nebojácným mužem s dávkou intelektu a chladnokrevnosti. Jako jeden z mála bravurně ovládal jazyk český, německý, francouzský, italský a latinský. Byl výtečný diplomat, politik, státník a zároveň intenzivně zbožný umělec, strážce víry a znalec Písma a děl církevních Otců. Byl jedním z největších sběratelů relikvií, které bezmezně uctíval. Věřil, že jeho způsob vlády vychází z milosti boží. Sám se tituloval jakožto „monarcha mundi“, resp. vládce nad světem.⁶⁶ „*Být chválen a oslavován, a tak vejít ve věčnou paměť – to byla jedna z hlavních tužeb panovníků od nepaměti, ve 14. století pak navíc podněcována italskými humanisty.*“⁶⁷ Podle pramenů to však úplně ideální panovník nebyl, nedokázal nastolit dokonalý mír a na některé záležitosti ani jeho dovednosti a intelekt nestačily.

⁶³ Kliment VI. (1291–1352), vlastním jménem Pierre de Rosieres, také zvaný Veliký, sto devadesátý osmý papež a zároveň čtvrtý v avignonském zajetí (1342–1352).

⁶⁴ KROPILÁK, Miroslav a Jaroslav PURŠ. *Cit. dílo* (1980), s. 309-310.

⁶⁵ KAREL IV. *Vlastní životopis*. Přeložil Jakub PAVEL. Praha: Odeon, 1978, s. 71.

⁶⁶ KAVKA, František. *Cit. dílo* (1993), s. 11-18.

⁶⁷ Tamtéž, s. 87.

2.1. Karlova domácí a zahraniční politika

Karel i jeho otec udržovali přátelské vztahy s avignonskými papeži, což jim přinášelo jisté výhody. Papež Kliment VI. v r. 1344 povýšil pražské biskupství na arcibiskupství, zároveň hodnost prvního arcibiskupa svěřil Arnoštu z Pardubic. Karel byl v r. 1346 za podpory papeže zvolen římským králem. V témže roce se po smrti Jana Lucemburského, jenž padl v bitvě u Kresčaku, jakožto dědičný nástupce ujal vlády Čech, ke kterým se mu koupí nebo jinými nenásilnými způsoby podařilo připojit několik územních oblastí. Potvrdil dokumenty, v nichž vymezil české postavení ve vztahu k Svaté říši římské. Po poradě s kurfiřty vydal r. 1356 zákoník Zlatá bula, jenž upravuje otázky říše, především volbu císaře.⁶⁸ Tento dokument vznikl již v době, kdy Karel držel titul římského císaře. Císařská korunovace se odehrála 5. dubna 1355 v Římě. Lombardskou a následně císařskou korunu Karel získal hlavně díky jeho odhodlání a vytrvalosti. V Římě se mohl zdržet pouze v den korunovace. Karel si však vyžádal povolení od papeže k návštěvě města se zahalenou tváří. ⁶⁹ „*V přestrojení za poutníka vstoupil do Říma, vyžádal si útulek u jednoho z kanovníků svatopetrské kapituly a celý Velký pátek i Bílou sobotu se věnoval návštěvě hlavních římských bazilik.*“⁷⁰

V karlovské době papežové nesídlili v Římě, nýbrž ve francouzském Avignonu, tj. nastalo období tzv. avignonského/babylonského zajetí církve. Karel si bezpochyby uvědomoval, že papežská kurie jej nutně potřebovala po stránce diplomatické i vojenské, aby nedošlo k jejímu podřízení k Francii. Zcela vědomě této skutečnosti využíval tím, že záměrně neakceptoval papežská nařízení. I přes to mu papežská kurie plně důvěřovala. Karel se však spíše zasloužil o to, že papežské zajetí prodloužil, a při první římské jízdě r. 1355 mu nijak nevěnoval pozornost. Je sice pravda, že v r. 1365 odcestoval do Avignonu, ale opět ne kvůli vyřešení papežských záležitostí. Situaci využíval v jeho politický prospěch. Při druhé římské jízdě r. 1368 mu papež Urban V.⁷¹ potvrdil jeho účast při volbě obsazení biskupského stolce v říši i Čechách.⁷²

⁶⁸ *The New Encyclopaedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1998, s. 916-917.

⁶⁹ KAVKA, František. *Karel IV.: historie života velkého vladaře*. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0753-7, s. 180-187.

⁷⁰ KAVKA, František. *Cit. dílo* (1998), s. 187.

⁷¹ Urban V. (1310–1370), vlastním jménem Guillaume de Grimoard, dvoustý papež katolické církve (1362–1370), v rámci avignonského zajetí musel sídlit v Avignonu.

⁷² SEIBT, Ferdinand. *Karel IV.: císař v Evropě (1346–1378)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-265-0, s. 332-336.

V době Karlovy vlády se České království stalo jedním z nejsilnějších a nejmocnějších v celé Evropě. Karel dovršil Janovy politiky připojování území. Panovnickou moc českého krále držel nad jím vytvořeným územním celkem zvaného země Koruny české. Tento útvar zahrnoval samotné České království, Moravu a Slezsko. Později slavil úspěch s připojením Horní Lužice, Dolní Lužice a Braniborska. Součástí tehdejších Čech bylo i severně ležící Kladsko. V Horní Falc, Míšeňsku, Durynsku aj. územních celcích Karel postupně odkoupil jejich části. Celistvá Horní Falc byla později přičleněna k zemím Koruny české. Tímto skupováním Karel zamýšlel propojení Čech a Lucemburska, které k nim též posléze připojil. V r. 1356 vytvořil územní celek, tzv. Nové Čechy, který byl k Čechám připojen lenním svazkem. Nové Čechy zahrnovaly Horní Falc, bavorská léna, Tachov a několik českých vesnic. Dále Karel získal oblast Podunají, Švábsko, Porýní, Svidnicko a Javorsko.⁷³

2.2. Spory mezi králem a českou šlechtou, sociální situace

Stejně jako král Jan Lucemburský trpěl i jeho syn Karel rozpory s českým panstvem. Důkazem je skutečnost, že feudálové odmítli Karlův návrh zákoníku *Majestas Carolina*⁷⁴, podle kterého měl panovník mít jedinečné a výsadnější postavení než česká šlechta. Po zavrnutí *Majestas* se pravděpodobně pro jistotu dožadovali Karlova slibu, že jim neodepře jediného práva, které jim již dlouho náleží. Odporovali představě, že by se měli řídit jakýmkoli psaným pravidlem, jelikož byli naučeni v rámci zemského soudu právo postupně odhalovat, tj. řídit se právem zvykovým, tzn. nepodřizovat se žádnému psanému právu. Některé konflikty mezi králem a českou šlechtou vystupňovaly až do přímého střetnutí zbraní. Známy je boj mezi králem a Rožmberky⁷⁵, kteří se s ním utkali dokonce dvakrát, ale v obou případech došlo ke smíru.⁷⁶

⁷³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Cit. dílo* (2006), s. 63-64.

⁷⁴ *Majestas Carolina* je návrh zákoníku, na jehož znění se dlouhou dobu s Karlem IV. podíleli právníci. Karlovým záměrem bylo dát českým zemím psané právo (dosud se v Čechách realizovalo právo zvykové) a zajistit mír a řád. Snažil se jej prosadit v r. 1355, narazil však na odpor české šlechty. Zákoník odmítla, neboť by jí byla omezována, a navíc nebyla zvyklá řídit se psaným právem.

⁷⁵ Rožmberkové byli nejvlivnějším českým šlechtickým rodem, který si v jižních Čechách vybudoval rožmberské dominium. Rod založil Vítek z Prčice ve 12.st. Rožmberkové byli tak silným a mocným rodem, že dokázali konkurovat samotnému královskému rodu.

⁷⁶ HEŘMANSKÝ, František. *Čtení o Karlu IV. a jeho době: (z pramenů)*. Praha: Svobodné slovo-Melantrich, 1958, s. 30-36.

V karlovské době došlo k diferenciaci a sporům mezi vyšší a nižší šlechtou, jež mj. okrádala jak městskou, tak venkovskou chudinu. Karel IV. nepřipustil, aby vyšší šlechta držela plnou vládnoucí moc, nahradil ji tedy v oblasti zahraničních záležitostí slezskými knížaty. Nejpočetnější vrstvou českých poddaných byli venkované, a to tzv. svobodníci a nápravníci. Vesničané se na základě majetku rozdělili na tři skupiny: horní vrstvu bohatých sedláků, do které spadali rychtáři, mlynáři, krčmáři nebo řemeslníci; střední vrstvu sedláků, kteří z tržního výdělku odváděli feudální rentu a v 2. pol. 14. st. trpěli poklesem jejich životní úrovně – samozřejmě ve prospěch šlechty; vesnickou chudinu, která byla na rozdíl od předchozích dvou skupin nemajetná. Ojedinělou vrstvou byli poddaní vrchnostenských měst. Nuzné venkovany spojovalo bezprávní postavení a diskriminace šlechtou, pracovali na venkově, většina se snažila uživit ve městech. Možnost práce jim zprostředkovalo i prosperující a rychle se rozvíjející hospodářství, byť se zasloužilo o prohlubování sociálních rozdílů obyvatelstva. Mezi chudé měšťany patřili dělníci, řemeslníci, služebnictvo, bezpochyby i toulaví žebráci, nemocní anebo nevěstky. Ve městech se rozehrál zápas národního rozsahu o postavení v samosprávě mezi „německým“ patriciátem a „českými“ cechovními řemeslníky. Karel IV. se nakonec zastal bohatých měšťanů a po celou dobu své vlády zaujal vůči cechům nepříznivý postoj. Celkově neblahý stav sociální struktury přizívovala církev, které nabývalo bohatství na úkor její morálky.⁷⁷

Koncem července r. 1349 došlo ve Frankfurtu k vraždění židovského obyvatelstva. Krutý čin spáchaný na Židech se přisuzuje k domnění, „*že chtěli otrávením studní vyhubit veškeré křesťanstvo; mor se jevil jako důsledek tohoto plánu. A navzdory rozvážným námitkám se tato nesmyslná domněnka šířila vlnou zpráv, že se ten či onen přiznal na mučidlech, a záhy, přenesena do Německa z Francie, vydala i své hrůzné plody.*“⁷⁸ Jakmile se Karel o tomto brutálním útoku dozvěděl, bez váhání podnikl kroky, aby se v Čechách taková hrůza neuskutečnila. Jinak se ale moc v této problematice neangažoval. Dokazuje to dohoda s norimberskou radou, že z pogromů židovského obyvatelstva nebude vinit město. Dá se i tvrdit, že se stal tichým účastníkem v momentě, kdy slíbil židovský majetek z pogromů několika stoupencům šlechty, kdy svolil k zdevastování židovských domů a k nahrazení synagogy kostelem k úctě P. Marie.⁷⁹

⁷⁷ KROPILÁK, Miroslav a Jaroslav PURŠ. *Cit. dílo* (1980), s. 321-329.

⁷⁸ SEIBT, Ferdinand. *Cit. dílo* (1999), s. 195.

⁷⁹ Tamtéž, s. 195-198.

2.3. Dvorní činnost

Aby mohl Karel rozvázně a moudře spravovat své veškeré území, potřeboval spolehlivou činnost dvora. Nejdůležitější byly funkce radů a sekretářů, které zastávaly především duchovní osoby vzdělané v oblasti kanonického práva. Běžných porad dvora v oblasti politiky se čeští společníci účastnili minimálně, převážně byli přítomni říšští, hlavně němečtí, a to z důvodu Karlova titulu římského císaře. Politická taktika římského císaře se vesměs shodovala s politikou církevní, která byla za poskytování služeb štědře placena. Tvzení, že se Karel pokoušel o nápravu církve, je v rozporu s jeho strategií politických plánů, pro něž mj. porušoval duchovní pravidla. Do královské rady Karla patřil bezpochyby pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Existují důkazy, které potvrzují skutečnost, že se Arnošt velmi aktivně podílel na vládě císaře. Arnošta po jeho smrti zastoupil olomoucký biskup a druhý pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi. Dalším členem královské rady byl litomyšlský biskup, po Očkovi olomoucký biskup Jan ze Středy, který je známý dopisováním s Franceskem Petrarcou⁸⁰. Ten se dá považovat za skutečného Karlova rádce, jelikož byl dosazen na místo kancléře. Jeho povinností bylo řídit českou i zahraniční politiku císaře. Zde je patrné, že si Karel dovedl vytvořit určitý vliv v církevní správě. I přes Janovu proslulost byl Karlem v r. 1373 funkce kancléře zbaven.⁸¹ „*I když tedy jeho činnost byla posléze nuceně přerušena, zůstává vždy život Jana ze Středy příkladem dlouholeté činnosti císařova úředníka „nového typu“*“⁸². S tímto tvrzením souvisí i skutečnost, že Karlova vladařská taktika prostřednictvím takového úředníka znamenala jakýsi přechod mezi středověkým a novověkým způsobem vlády. V kanceláři nepracoval jen jeden úředník, byli užiteční i notáři, pečetníci a registrátoři – tím byl např. Jan Milíč z Kroměříže⁸³ ⁸⁴

Lidé, kteří se pohybovali na královském dvoře, vykonávali úřední, dvořanské a další služby přímo panovníkovi. Mezi poskytovatele vyšších služeb patřili např. lékaři, kaplani, vychovatelé malých potomků, dvorní dámy, dvorní umělci. Dvorský úřad obstarával kancléř či hofmistr. K slavnostním událostem bylo potřeba komoří, číšníků, stolníků nebo

⁸⁰ Francesco Petrarca (1304–1374), italský básník a spisovatel, největší humanista své doby.

⁸¹ HEŘMANSKÝ, František. *Cit. dílo* (1958), s. 36-39.

⁸² Tamtéž, s. 39.

⁸³ Jan Milíč z Kroměříže (cca 1325–1374), notář české královské kanceláře, poté český reformní kazatel. Je pokládán za největšího českého reformního kazatele 14. st. Karla IV. se odvážil prohlásit za Antikrista, za což byl uvězněn.

⁸⁴ HEŘMANSKÝ, František. *Cit. dílo* (1958), s. 39-40.

lovců. Neméně podstatné bylo i panovníkovo dvořanstvo, do kterého spadají šlechtici a duchovenstvo. V době vánočních, velikonočních a svatodušních svátků byli na královský dvůr zvaní další dvořané.⁸⁵ „Vedle „každodenního“ a „svátečního“ dvora se čas od času konal „velký dvůr“. Rodinné události, jako svatby, křtiny, pohřby či návštěvy cizích panovníků, ale i sněmy nebo jiné politické události byly popudem k svolání, často i na několik týdnů, co největšího počtu dvořanů a také hostí.“⁸⁶

2.4. Kultura

Karel IV. ihned po příjezdu z Francie začal s obnovováním českého území – jeho stav byl po době vlády Jana Lucemburského tragický. Karlovo diplomatické nadání dokázalo kulturní oblasti zabezpečit klidný rozvoj. Za jeho vlády byly vybudovány nejen chrám sv. Víta nebo pražský hrad⁸⁷, „ale řada dalších staveb církevních i světských v českých zemích i mimo ně, monumentální díla výtvarného umění, pronikání nových hudebních stylových struktur francouzských a italských i jejich tvořivé využití ve všech společenských vrstvách vzhledem k domácí tradici, rozmach literární tvorby, vymanění ze závislosti na německém arcibiskupovi zřízením českého arcibiskupství, a ovšem samozřejmě založení české univerzity, umožňující samostatný český kulturní rozvoj...“⁸⁸

Středem celé říše byla prosperující Praha, která se stávala centrem veškerého dění a hlavně vzdělanosti. Na město zaměřili pozornost myslitelé, architekti, malíři nebo sochaři italské, francouzské a německé národnosti. Karel zde v r. 1348 založil univerzitu, aby mj. vyzdvihl pražskou prestiž. Vysoké učení bylo tvořeno čtyřmi fakultami (teologická, lékařská, právnická, artistická), a dělilo se na čtyři národy (český, bavorský, polský, saský).⁸⁹ Spoluzakladatelem univerzity byl i zásluhou Karla proslulý znalec kanonického práva, pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, Karlův významný přítel, rádce, vyslanec a zástupce ve státní správě.⁹⁰ Císař zahájil stavbu Nového Města pražského. Přál si, aby

⁸⁵ KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.* Praha: Apeiron, 1993. ISBN 80-900703-4-5, s. 26-30.

⁸⁶ KAVKA, František. *Cit. dílo* (1993), s. 29.

⁸⁷ TICHÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (1984), s. 56-58.

⁸⁸ Tamtéž, s. 58.

⁸⁹ *The New Encyclopaedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1998, s. 917.

⁹⁰ KASPER, Walter a Michael BUCHBERGER. *Lexikon für Theologie und Kirche*. Sonderausg., (durchges. Ausg. der 3. Aufl. 1993–2001). Freiburg im Breisgau [u.a.]: Herder, 2009. ISBN 978-3-451-22100-2, s. 820.

Prahu zdobí ohromující chrám. Tohoto úkolu se jako první ujal Matyáš z Arrasu⁹¹, který s návrhem neuspěl. Jeho nástupcem byl Petr Parlér⁹², který do stavby vnesl moderní prvky. Tak se začala rýsovat katedrála sv. Víta. Svatyní katedrály je Svatováclavská kaple, která chránila vstup ke korunovačním klenotům nebo ostatkům českého patrona sv. Václava, a která představovala v souvislosti s apokalypsou Nový Jeruzalém. Parlér se zasloužil i o stavbu Karlova mostu, kaple Všech svatých na Pražském hradě, Karlštejna, chóru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně n. Labem. Na Karlštejně nechal Karel vysvětit kostel Panny Marie a kapli sv. Kříže, která je vybudována na samém vrcholu hradu.⁹³

V oblasti sochařství vznikala významná díla v pozdní době karlovské. Samozřejmě docházelo ke změnám a zdokonalování. Např. Madona dříve seděla nehybně, ve 14. století jevila známky pohybu a v náručí svírala obnaženého Ježíška. V chrámu sv. Víta se vytvořilo plastické dílo s parlérovskou hutí, jež se snažilo vyobrazit pokrevní sepětí lucemburského rodu s přemyslovským, tudíž i se sv. Václavem. Petr Parlér vytvořil bysty Karla IV., jeho rodičů a manželek^{94 95}.

Malířství se rovněž snažilo využívat nových technik, např. výrazových. Došlo k vytvoření českého vrcholného gotického stylu, který je zpočátku viditelný v deskové malbě, kterou představuje např. Vyšebrodský cyklus. Styl zdokonalil Mistr Theodorik⁹⁶, který při práci využíval optického efektu. Důkazem je sto dvacet devět deskových maleb v kapli sv. Kříže na Karlštejně. Obrazy tvoří proroci a světcí, kterým jsou podrobněji vypracovány tváře vzbuzující rozporuplné emoce. V několika rámech obrazů se nachází úkryt pro uschování relikvie vyobrazeného světce či proroka. Obrazy byly vyhotoveny za účelem ochrany ostatků uložených v kapli. Malířské umění Mistra Theodorika se také objevilo v emauzském klášteře v Praze⁹⁷. Zde se několika malbám přisuzuje autorství

⁹¹ Matyáš z Arrasu (cca 1290–1352), architekt a stavitel pocházející z Francie, první stavitel katedrály sv. Víta.

⁹² Petr Parlér (cca 1332–1399), česko-německý architekt, stavitel, sochař a řezbář působící hlavně v českých zemích, jeden z nejpřednějších umělců vrcholné gotiky v Evropě.

⁹³ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 268-284.

⁹⁴ Manželky Karla IV.: Blanka z Valois, Anna Falcká, Anna Svidnická, Alžběta Pomořanská.

⁹⁵ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 292-296.

⁹⁶ Mistr Theodorik (cca 1328–1381), nejznámější malíř nástěnných maleb a deskových obrazů, pracoval pro Karla IV. Přisuzuje se mu zásluha za vznik gotického slohu typu „měkký styl“.

⁹⁷ Emauzský klášter, také klášter Na Slovanech nebo Emauzy, založil Karel IV. v r. 1347 pro řád slovanských benediktynů.

Mistru Lucemburského rodokmene⁹⁸ a jednomu neznámému Mistrovi. Umělecká proměna zasáhla i knižní malbu.⁹⁹

Založením univerzity se literatura začala vyvíjet v oblasti literárních druhů, žánrů a jazyka. Konečně se prosadila čeština, kterou samozřejmě nadále doprovázely němčina a latina. Důležitou roli samozřejmě sehrála i vzdělaná vrstva společnosti, která přicházela do Čech za studiem na univerzitě, které se dále odráželo v oblasti církevní, především v kazatelkách. Teologické fakultě nemohla žádná jiná konkurovat, vyzdvihla univerzitu na mezinárodní úroveň. Neopomenutelným představitelem odborné literatury byl Vojtěch Raňků z Ježova¹⁰⁰, jehož spisy byly předlohou k budoucí české reformaci. V polovině 14. století začalo přibližně deset překladatelů pracovat na překladu celé Bible. Vzájemné dopisy dvorského kancléře Jana ze Středy a Franceska Petrarky se přiblížily k starověké antické literatuře, která napomohla vyzdvihnout latinu kancelářské úrovně, z níž později čerpaly další české kanceláře.¹⁰¹

*„Karlu IV. záleželo především na tom, aby jeho vláda byla vylíčena v nejpříznivějším světle v kronikách českých dějin. V nich měl být představen jako přemyslovský dědic a dovršitel díla sv. Václava.“*¹⁰² Kroniky karlovske doby vyjma Karlovy autobiografie Vita Caroli žádného patrného vývoje nedosáhly, tudíž nesplnily ani Karlovo očekávání. První známý kronikář byl František Pražský, zповědník Jana z Dražic, který kroniku sepsal do r. 1353. Jeho pokračovatelem byl Beneš Krabice¹⁰³, který byl mj. pověřen stavbou katedrály sv. Víta. Ten kroniku dotáhl do r. 1374. Jeho dílo obsahuje životopis Karla IV. a Arnošta z Pardubic. Karel však nebyl s jeho dílem spokojen, proto nařídil sepsat novou kroniku. Vznikla kronika Přibíka Pulkavy¹⁰⁴, která se překládala z latiny do němčiny a češtiny jakožto nejobširnější česká kronika středověku. Obsahovala navíc i Karlovu legendu o sv. Václavovi. Končí r. 1330, tj. smrtí Elišky Přemyslovny. Další kroniku sepsal cestovatel Jan Marignola¹⁰⁵, který se zaměřil jak na české, tak i světové dějiny. Ani toto

⁹⁸ Mistr Lucemburského rodokmene, přesněji neznámý dvorní malíř Karla IV., pojmenován podle jeho nejvýznačnějšího díla, předchůdce Mistra Theodorika.

⁹⁹ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 304-322.

¹⁰⁰ Vojtěch Raňků z Ježova (cca 1320–1388), doktor teologie, profesor a rektor pařížské Sorbony, kanovník a scholastik kapituly sv. Víta.

¹⁰¹ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 346-353.

¹⁰² KAVKA, František. *Cit. dílo* (1993), s. 88.

¹⁰³ Beneš Krabice z Veitmile († 1375), český spisovatel, kronikář a kanovník. R. 1355 byl pověřen vést stavbu katedrály sv. Víta. Do chrámu převezl ostatky starých knížat, králů a biskupů.

¹⁰⁴ Přibík Pulkava z Radenína († 1380), český spisovatel, kronikář a farář.

¹⁰⁵ Jan Marignola (1323–1362), italský cestovatel, autor české kroniky.

dílo neslavilo úspěch, ba naopak bylo velkým zklamáním. Známa, ač stručnější a méně významná, je i kronika Neplachova^{106, 107}.

V karlovské době se rozrůstaly i právnická literatura (např. *Majestas Carolina*), krásná literatura, české divadlo (*Mastičkář*) a vznikala česká lyrická poezie, jak duchovní, tak milostná světská. Existovala i studentská lyrika, která útočila na panstvo skrz výhrůžky a pohrdání. Stávalo se, že studenti neznali hranic, využívali i liturgické spisy. Ve městech na bohatou vrstvu obyvatel udeřili s *Desaterem*, jehož autor nebyl odhalen, nebo *Satirami* o řemeslnících, které se dochovaly v Hradeckém rukopisu¹⁰⁸. Tato dvě díla karlovské doby představují demokratické tendence literárního vývoje. Velice oblíbenou z oblasti české veršované epiky se stala *Legenda o sv. Kateřině*¹⁰⁹. Sv. Kateřina byla uctívána Karlem IV. a byla patronkou artistické fakulty na univerzitě. První část legendy se věnovala Kateřinině konverzi a zaslíbení Bohu, druhá vyprávěla o boji s pohanským císařem, disputaci s pohanskými učiteli a její mučednické smrti. Dále je známá *Legenda o sv. Prokopu*¹¹⁰. V české próze se prosadily *Pasionál*, *Život Krista Pána*, *Život svatých otců* nebo *Trojanská kronika*, která se vracela k bájným řeckým pověstem a Alexandrovi Velikému.¹¹¹

Karel se velmi rád oddával duchu vzdělanosti a moudrosti. Na jeho královský dvůr zval české i zahraniční vzdělance nebo si s nimi dopisoval. Na Karla mělo určitý vliv učení sv. Augustina¹¹², které zapůsobilo na sociální a politickou oblast. Na Karlovu činnost měl vliv i Tomáš Akvinský¹¹³ nebo Dantovo¹¹⁴ dílo *Božská komedie*.¹¹⁵ Osobně se císař setkal s Colou di Rienzou¹¹⁶, který byl v Čechách vězněn. I když na něj byla uvalena klatba, nebál se přijít v přestrojení do Prahy, aby Karlovi vyličil poselství. Cola byl poblouzněn

¹⁰⁶ Jan Neplach (1322–1371), opatovický opat, kronikář a diplomat.

¹⁰⁷ HEŘMANSKÝ, František. *Cit. dílo* (1958), s. 10-17.

¹⁰⁸ Hradecký rukopis obsahuje duchovní skladby a humorné satiry ze 14. st. určené měšťanům. Rukopis byl objeven v Hradci Králové. Dnes je uložen v Národní knihovně ČR.

¹⁰⁹ Sv. Kateřina (cca 282–305), také Kateřina Alexandrijská, křesťanská mučednice a nejoblíbenější světice. Není však jisté, zda skutečně žila, proto byla r. 1969 vyřazena z kánonu svatých římskokatolické církve.

¹¹⁰ Sv. Prokop (10. st.–1053), světský kněz, poté poustevník, spoluzakladatel a opat Sázavského kláštera. R. 1204 byl svatořečen.

¹¹¹ SPUNAR, Pavel. *Cit. dílo* (1985), s. 354-380.

¹¹² Sv. Augustin (354–430), biskup a učitel církve v období pozdního římského císařství, křesťanský filozof a teolog, svatý katolické církve, „učitel Západu“.

¹¹³ Tomáš Akvinský (1225–1274), katolický filozof a vrcholný teolog scholastiky, jeden z učitelů církve v římskokatolické církvi.

¹¹⁴ Dante Alighieri (1265–1321), jeden z nejvýznamnějších italských básníků, předchůdce renesance a představitel světové literatury.

¹¹⁵ KAVKA, František. *Cit. dílo* (1993), s. 98-100.

¹¹⁶ Cola di Rienzo (1313–8. 10. 1354), italský humanistický politik.

vizí jedné sekty.¹¹⁷ „„*Andělský papež*“ *měl zahájit éru sv. Ducha a založit na zemi boží říši. V tom mu měl pomáhat římský císař.*“¹¹⁸ Karla přesvědčoval, aby se ujal jeho poslání zničit avignonské papežství. To Karel razantně odmítl, jelikož byl církvi oddaný, a Cola nechal uvěznit na dvoře arcibiskupa Arnošta v Roudnici. Papež Kliment VI. žádal, aby byl Cola převezen do Avignonu, kde byl odsouzen.¹¹⁹ Karel korespondenčně i osobně vedl rozpravy s Franceskem Petrarcou. Petrarca přijal Karlovo pozvání do Mantovy, kde se mu naskytla i příležitost poznat Jana ze Středy. Během návštěvy se snažil Karla přesvědčit, že je nezbytné navrátit časy římského impéria.¹²⁰

¹¹⁷ KAVKA, František. *Cit. dílo* (1998), s. 156-157.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 156.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 156-158.

¹²⁰ Tamtéž, s. 183-184.

3. Arnošt z Pardubic

3.1. Soukromý život

3.1.1. Původ

Arnošt z Pardubic pocházel z původně nevýznamné rodiny, jež se stala známější až v momentě, kdy byl Arnošt jmenován pražským arcibiskupem. Do nynějška není přesně známo, odkud pocházel Arnoštův rod, dokonce se neví, kde konkrétně se pozdější arcibiskup narodil. Podle původního přídomku, který užíval Arnoštův otec, Arnošt de Hostina, by se dalo zjistit místo, odkud tento rod pochází. Hostinná však souvisí s mnoha lokalitami. Kronikář Beneš Krabice věřil, že Arnoštova rodina pocházela z Hostinné u Českého Brodu, Václav Chaloupecký uvedl Hostinné u České Skalice, Jan Kapistrán Vyskočil místo nekonkretizoval. Variant a teorií je několik, žádná však není zcela věrohodná. Arnošt starší neužíval pouze přídomek de Hostina, ale i de Stara, který naopak lze jednoznačně přiřadit ke Starým Hradům u Libáně, jichž je Arnošt st. prvním doloženým majitelem. Václav Chaloupecký se domníval, že právě ze Starých Hradů rodina pocházela.¹²¹ „*Pardubice nebyly tudíž rodovým majetkem pozdějších pánů z Pardubic. Spíše snad Hostinná. Mnohem pravděpodobnějším zdá se, že jím byla Stará v kraji boleslavském.*“¹²² S názorem Chaloupeckého se neztotožňuje Zdeňka Hledíková. Argumentuje např. faktem, že pozdější arcibiskup nikdy neužil přídomku de Stara. Souhlasí s názorem, že rod pocházel z Hostinné a Staré Hrady byly rodovým sídlem Adličky, matky Arnošta z Pardubic. Ze Starých Hradů vzešla i závěť Arnošta st. z 29. prosince 1340, v níž je uveden jako *Arnestus de Stara*¹²³. Odkazuje svůj majetek jmenovitě manželce Adličce a synu Arnoštovi. Do syna vkládal pravděpodobně značné naděje a důvěru, jelikož jen on mohl všechn majetek spravovat a bez jeho vědomí se s ním nesmělo jakýmkoliv způsobem nakládat. Navíc nesl Arnošt na přání otce velké břímě, starostí o celou rodinu.¹²⁴ V závěti je uvedeno mj. i město Pardubice a okolí, které Arnošt st. počal držet ve vlastnictví nejspíš mezi lety 1327–1330, neboť podle životopisu Arnošta ml. zastával před r. 1327 funkci purkrabího na hradě v Kladsku. Král Jan

¹²¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-911-9, s. 11-19.

¹²² CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský (1346–1364)*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1946, s. 16.

¹²³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 16.

¹²⁴ Tamtéž, s. 15-19.

Lucemburský vykoupil Kladsko po r. 1318 ze zástavy, brzy poté nejspíš Arnošt st. nastoupil do služeb krále, což mohlo zapříčinit seznámení Arnošta ml. s králem a jeho synem právě skrz Arnoštova otce.¹²⁵ Přídomek z Pardubic začali Arnošt a jeho bratři užívat až v této chvíli, tj. po otcově úmrtí.¹²⁶

Sice není přesně známé místo Arnoštova narození, avšak město, kde strávil dětství, ano – bylo to polské Kladsko. Je tedy hodně pravděpodobné, že se narodil právě zde. Celý život se do svého nejistého rodiště vracel a samozřejmě zde zanechal odkaz, založil klášter augustiniánských řeholních kanovníků. Na své přání zde byl i pochován. Jeho náhrobek je dodnes zachován ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie.¹²⁷ Na popud otce se zde učil svobodným uměním na johanitské farní škole, což v tehdejší době znamenalo učit se klasickým základním znalostem a kostelnímu zpěvu. Když s ostatními žáky zpíval Magnificat a snad antifonu Salve regina, možná sobotního dne, stalo se něco, co malého Arnošta celoživotně poznamenalo a ovlivnilo jeho budoucí myšlení. Z úcty k Bohu a Panně Marii byla událost na jeho přání zveřejněna až po jeho smrti.¹²⁸ V kostele na oltáři stála soška Madony a podle Arnoštova popisu od něj při zpěvu chladně odvrátila svou tvář. Po tomto zážitku se Arnošt snažil žít křesťansky a plně se soustředil, aby na něj Madona opět pohlédla s laskavým výrazem. Tento moment obrácení Arnošt pojmenoval jako Vidění.¹²⁹

Z kladské farní školy odešel studovat do Broumova do klášterní školy benediktinů, z níž pak odešel do Prahy. Jestli zde studoval nebo se připravoval na další studijní cesty, není zcela známé. Teorie, že po Broumově nastoupil na italské univerzity v Bologni a Padově, je velmi pravděpodobná, neboť Arnošt nebyl propadajícím ani lenivým žákem. Je zaznamenán i jeho pobyt a působení u kurie v Avignonu. Jeho studijní pobyt mimo domov, během něhož se věnoval hlavně právu, dále filozofii, teologii, řečtině a hebrejštině, trval čtrnáct let a pro Arnošta znamenal dosažení úctyhodného vzdělání, poznání různých myšlenkových směrů (např. italské renesance a humanismu) i navázání osobních vztahů s evropskými učiteli.¹³⁰ Arnošt byl jednou z předních osobností, která se bezpochyby zasloužila o sblížení Českého království s raně renesanční Itálií.¹³¹

¹²⁵ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 177.

¹²⁶ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 19.

¹²⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 19-20.

¹²⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 183.

¹²⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 20.

¹³⁰ Tamtéž, s. 21-27.

¹³¹ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 27.

První informace o Arnoštovi se objevily v době vlády Jana Lucemburského. Existuje možnost, že Arnošt ml. se s Janem a jeho synem Karlem seznámil v Itálii, kde se oba Lucemburci přesvědčili o jeho inteligenci a vzdělání a došli k rozhodnutí ve věci Arnoštovy kandidatury, později reálné a vítězné, na pražského biskupa. Jeho známost a uznání vzrostly za vlády Karla IV., jemuž byl velice blízkou osobou. Arnoštova váženost velice rychle rostla. V r. 1339 byl s pomocí Jana IV. z Dražic zvolen děkanem kapituly v Sadské. Velmi brzy poté byl jmenován pražským děkanem.¹³² Po smrti Jana z Dražic v r. 1343 vydal papež Kliment VI. listinu, kterou jej vyznamenal hodností pražského biskupa. Papež na základě pochvalných slov Karla IV. v listině vyjádřil přesvědčení o Arnoštovu nadání vykonávat biskupský úřad, a to z důvodu jeho literárních a duchovních znalostí, smyslu pro morálku, opatrnosti a dalších ušlechtilých vlastností.¹³³ O rok později byl Arnošt zvolen prvním pražským arcibiskupem. O vznik pražského arcibiskupství, pod nějž spadalo olomoucké a nově vzniklé litomyšlské biskupství, se do jisté míry zasloužil sám jako spolutvůrce návrhu, o jehož uskutečnění se nejpravděpodobněji postaral Karel IV.¹³⁴

První doložená písemná zmínka o Arnoštu z Pardubic pochází z r. 1339.¹³⁵ „*Jde o běžnou, již stereotypní listinu, kterou papež jmenuje Arnošta kanovníkem pražské kapituly a rezervuje mu některou kanovnickou prebendu, jakmile by se někdy v budoucnu uvolnila; teprve získání prebendy mělo praktický význam hmotného zabezpečení.*“¹³⁶ Tuto listinu vydal papež Benedikt XII.¹³⁷ a mj. dokládá, že Arnošt byl klerikem krále Jana Lucemburského, licenciátem práv nebo že ještě nezískal žádné církevní beneficium. Novodobější historici z listiny usuzují, že se Arnošt narodil mezi lety 1305 až 1310, ačkoliv se běžně uvádí r. 1296, odjel studovat do Itálie přibližně ve dvaceti letech a domů se vrátil nejspíš ve čtyřiceti.¹³⁸

Jelikož si Arnošt mohl dovolit odjet na studia do zahraničí, připadá v úvahu skutečnost, že měl min. jednoho staršího bratra, který ovšem již v mládí zemřel, neboť tradičně nejstarší potomci či jedináčci neodjížděli za účelem studia. Mezi Arnoštem a Smilem s Vilémem panoval velký věkový rozdíl, tudíž se zvažuje i myšlenka, že bratři

¹³² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 31-33.

¹³³ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 29-31.

¹³⁴ Tamtéž, s. 68-70.

¹³⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 23.

¹³⁶ Tamtéž, s. 23.

¹³⁷ Benedikt XII. (cca 1280–1342), vlastním jménem Jacques Fournier, sto devadesátý sedmý papež v letech 1334–1342.

¹³⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 23-26.

měli ještě další sourozence, ať už chlapce, kteří také nepřežili kritický dětský věk, nebo dívky, které není možné v pramenech vyhledat.¹³⁹ S naprostou jistotou lze tvrdit, že Arnoštova rodina byla na základě uvážení rodových poměrů východočeského původu. Stejně je bezpochyby zřetelné, že Arnošt po smrti otce Arnošta z Hostinné svou rodinu, hlavně matku Adlétu a mladší bratry Bohuše, Smila a Viléma, velmi dobře zabezpečil, což dokazují prameny, které uvádí jeho příbuzné jako správce nebo purkrabí na hradech nebo panstvích arcibiskupa.¹⁴⁰

3.1.2. Rodinné a mezilidské vztahy

Rodina pro Arnošta znamenala mnoho. Zřejmě se za ni cítil velmi zodpovědný a na přání otcovo se o ni řádně postaral, a to i v oblasti uplatnění jejích členů. Příkladem je nejmladší bratr Vilém, kterému se ve Starých Hradech, jeho državě po otci, příliš nedařilo. Arnošt, jeho bratr i náhradní otec, mu našel jistější hmotné zabezpečení ve funkci purkrabího arcibiskupského panství v Červené Řečici na Pelhřimovsku.¹⁴¹

Z pramenů jsou doloženi tři mladší bratři Arnošta z Pardubic. Na základě jejich věku jsou vypsáni v pořadí: Bohuš, Smil z Pardubic a Vilém ze Staré. Bohuš se, stejně jako Arnošt, oddal duchovní oblasti. O Smilovi se poprvé psalo v r. 1349, kdy se stal držitelem majetku v Pardubicích. Vilém se poprvé uvedl až v r. 1350 při příležitosti založení augustiniánské kanonie v Kladsku, kterého se účastnil i Arnošt a Smil. Vilém se uváděl s přídomkem ze Staré, což vysvětluje, proč se patrně nejčastěji zdržoval ve Starých Hradech, které mu později připadly do vlastnictví. Všichni sourozenci se společně objevují mj. při vzniku oltáře v kapli sv. Anny v pražské katedrále. Smil z Pardubic zesnul velmi mladý, tudíž jedinou nadějí na plození dalších dětí pánů z Pardubic byl Vilém. Dohledatelný je Smil Flaška z Pardubic, který byl známý jako spisovatel a syn Viléma.¹⁴² „*Jistá přednost Arnoštova před jeho bratřími patrna je již z okolnosti, že jeho otec v svém testamentu z roku 1340 ustanovil Arnošta vykonavatelem své závěti, jemuž poroučí do ochrany netoliko svoji ženu Adlétu ze Staré a sirotky po svém bratru Dětrichovi spolu se zbožím jejich ve vsi Hostinné, ale též jeho mladší bratry a ustanovuje je jejich poručníkem i vladařem a správcem všeho rodového jmění.*“¹⁴³

¹³⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 26-27.

¹⁴⁰ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 22,25.

¹⁴¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 213-214.

¹⁴² Tamtéž, s. 213-214.

¹⁴³ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 25.

Bohuš byl koncem r. 1342 jmenován vratislavským a pražským kanovníkem. Tyto hodnosti by pravděpodobně nezískal bez pomoci bratra Arnošta. Bohuš se dostal do styku s panovníkem Karlem IV., díky čemuž se stal známým, ač méně než starší Arnošt. Českého vladaře doprovázel např. na nebezpečné cestě do Tridentu, během níž nejspíš sloužil králi jako kaplan a familiář. Za odměnu mu bylo uděleno probošství v Litoměřicích. Bohuš je dokonce doložen i jako účastník římské korunovační jízdy, a to především ve spojitosti s ostatky pro Karla IV., od jejich nalezení až po jejich odvoz do Prahy. Měl se dokonce zasloužit o získání dvou ostatků a převzetí dalších dvou nepojmenovaných. Karel IV. mu plně důvěřoval, díky čemuž si Bohuš zajistil významné duchovní postavení na císařově dvoře. Naposledy byl Bohuš zmíněn 28. března 1358, kdy byl založen oltář sv. Anny. Usuzuje se, že Bohušovu smrt zavinila morová epidemie, která právě r. 1358 zasáhla České království. Je dost možné, že stejným způsobem zahynul i Smil.¹⁴⁴

S dosažením vysokého postavení byl spojen i fakt, že Arnošt potřeboval různé služby od většího počtu osob. Tito služebníci by se také dali souhrnně označit jako členové arcibiskupova dvora. Začali se seskupovat v polovině 13. století, převažovali duchovní, např. kaplani, kteří arcibiskupovi sloužili jako prostředníci v intelektuálních, bohoslužebných a náboženských záležitostech. V polovině následujícího století se do popředí dostali šlechtici. Nejvyšší pozice dvora představovali hofmistr a maršálek, níže postavení členové šlechtické části dvora byli zodpovědní za jeho hospodářský chod. Na dvoře arcibiskupa poskytovalo služby a péči přibližně třicet pět dvořanů, ať už zaměstnanců, řemeslníků, služebníků, duchovních hodnostářů aj.¹⁴⁵ „*Nevyhraněnou skupinou arcibiskupova dvora byli jeho curienses, clientella, jeho familia. K familii patřili jednak kaplani a dvořané specializovaných funkcí bez zvláštního úřadu.*“¹⁴⁶ Mezi dvořany existovali i lidé, kteří s arcibiskupem samotným navázali přátelský a důvěrný vztah. Takovou osobou mohl být Štěpán Janů z Uherčic, který s Arnoštem nejspíš studoval a v době ucelování nové arcidiecéze prováděl v Arnoštově zastoupení vizitace. Jelikož byl arcibiskupovým generálním vikářem a penitenciářem, dostal od něj příkaz napsat příručku pro zpovědníky. Toto dílo se přednostně mělo dostat do rukou farářů.¹⁴⁷

¹⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 215-219.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 219-222.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 220.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 220-225.

3.1.3. Lidská povaha

„Arnoštův soukromý život byl životem pravého askety, přísného a umrtveného. Často prý sluha jeho v domnění, že již odpočívá na připraveném loži, našel ho an ležel na zemi na hrubé jen pokrývce. O půl noci, když všecko spalo, vstával se svými kaplany a modlil se s nimi kanonické hodinky a mariánské oficium dle vzorů nej přísnějších řeholníků, a to se zbožností tak vroucí, že to bylo znáti prý na jeho povýšeném hlase, jímž hodinky recitoval; a když konečně i kaplani unaveni odcházeli spát, zůstával na modlitbách dále, ba někdy až do rána až do mše svaté. Mnohdy byl zbožností a zanícením modlitby tak proniknut, že se dával do zkroušeného pláče. Od svého povýšení na stolec arcibiskupský zapisoval si prý do jisté knihy své duchovní nedostatky vlastnoručně, aby jim mužně odporoval, a čeho se z křehkosti dopustil, napravil zadostiučiněním.“¹⁴⁸

Arnošt jako církevní metropolita i jako člověk oplýval většinou kladnými osobitými vlastnostmi. Měl smysl pro mravnost, skromnost, praktičnost a vzdělanost. Jeho mysl začal ovlivňovat i myšlenkový proud s nádechem nových, právě vznikajících směrů, tj. renesance a humanismu. Jelikož v Itálii studoval především právo, bylo viditelné, že tímž směrem vedl i své myšlenky a úvahy. Byl považován za hlubokého znalce práva kanonického. Cítil se velice zodpovědný za provoz svého úřadu. Práci v něm se věnoval tak intenzivně, že zapomínal na odpočinek. Každou ušetřenou chvíli, nejčastěji ve večerních hodinách, strávil četbou duchovních knih nebo si je nechával číst od někoho jiného. Dá se celkově říci, že veškerý jeho čas zaplnily modlitby aj. duchovní záležitosti, úřední činnost, cestování nebo četba. Na dodržování alespoň nočního odpočinku příliš nedbal, což se mu několikrát promítlo až do stavů vyčerpání.¹⁴⁹

Fyzický stav prvního pražského arcibiskupa je málo znám. Jediné, co se o něm dá s větší mírou jistoty konstatovat, je skutečnost, že ztratil všechny zuby. Antropologové nikdy Arnoštovy ostatky nezkoumali, tzn. že nezbyvá nic jiného než se opírat o literaturu, malířství nebo sochařství. Např. kronikář Beneš Krabice popisoval Arnošta jako vytrvalého, diplomatického, ač po stránce fyzické drobného, útlého muže, což dokazují i dochované knižní malby. Z Arnoštovy busty lze poznat, že obličej měl baculatější. Z Arnoštova náhrobku, který zhotovil Petr Parléf a je uložený v kladském farním kostele Nanebevzetí Panny Marie, se už také nedá mnoho zjistit, neboť je poničený, postrádají se některé kusy mezi tělem a hlavou. Především je poškozen Arnoštův obličej.¹⁵⁰

¹⁴⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 197.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 189-197.

¹⁵⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 256-258.

Arnošt z Pardubic byl nesmírně zbožný člověk. Svou víru upřednostňoval i před vykonáváním církevního úřadu, jemuž se věnoval vždy až po modlitbách. Jeho mysl žila středověkým křesťanstvím a pod vlivem raného humanismu. Uvažoval i o odstoupení z úřadu a vstupu do kláštera. Oslovení papežové Kliment VI., Inocenc VI.¹⁵¹ a Urban V. však jeho žádosti nevyhověli.¹⁵² „*Oni však věděli, že je užitečnější, když stojí v čele své nevěsty církve, a vůbec se nesnažili zbavit ho tohoto pouta. Nicméně na znamení svého zmíněného přání byl zobrazován, jak klečí na zemi před obrazy Boha a svaté Panny, které kdysi dával malovat na oknech a jiných barevných kresbách, a u jeho nohou byly zobrazovány všechny arcibiskupské insignie, jako by se jich zřekl a odmítl je kvůli Bohu.*“¹⁵³ Jednou se dokonce pokusil o útěk do kladského kláštera. Oznámil, že musí odcestovat do Říma, a určil dva zástupce, kteří měli v době jeho nepřítomnosti spravovat diecézi. Jeden z nich však tušil, že Arnoštova cesta bude směřovat do Kladska, rozhodl se jej proto i přes Arnoštův nesouhlas doprovázet. Po pár dnech si nešťastný Arnošt zásluhou svého nevídaného spolucestovatele uvědomil, že nechce a nebude odporovat Kristově vůli. Vrátili se tedy zpět do Prahy a Arnošt i k svému úřadu.¹⁵⁴ Samotu si alespoň čas od času dopřával v cele kladského kláštera, kde se oddával tichému odpočinku, Bohu a úctě ke Kristově matce. Arnoštovým vzorem v řeholním učení byl sv. Augustin. Obracel se i na sv. Benedikta¹⁵⁵, ačkoliv se domníval, že ten svým učením výrazně zaostával za sv. Augustinem.¹⁵⁶ Učení sv. Augustina propojoval s myšlenkami raného humanismu. Arnošt svou přízeň k tomuto světcovi dokazoval zakládáním klášterů pro řád řeholních kanovníků sv. Augustina.¹⁵⁷

Jeho spiritualita byla nesena i eucharistickou úctou již v době, kdy ještě nebyl držitelem kněžské hodnosti, a dobovou mariologií. Tu ctíl zejména po události, kterou sám nazval Vidění. Mariánská úcta zasáhla i několik řádů, mezi něž se řadili např. cisterciáci¹⁵⁸,

¹⁵¹ Inocenc VI. (1282/1292–1362), vlastním jménem Étienne/Stephan Aubert, sto devadesátý devátý papež katolické církve v letech 1352–1362.

¹⁵² VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s.199-200.

¹⁵³ *Kroniky doby Karla IV.* Praha: Svoboda, 1987, s. 235.

¹⁵⁴ KRAUTWALD, Valentin, Zdeňka HLEDÍKOVÁ a Jana ZACHOVÁ. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda.* Pardubice: Východočeské muzeum, 1997. ISBN 80-86046-25-7, s. 84-87.

¹⁵⁵ Sv. Benedikt z Nursie (cca 480–cca 547), opat a patron Evropy, zakladatel západního řeholního hnutí, uctíval Pannu Marii.

¹⁵⁶ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s.199-200.

¹⁵⁷ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 36-37.

¹⁵⁸ Cisterciácký řád, založený r. 1098 v duchu reformy benediktinského řádu.

karmelitáni¹⁵⁹ nebo servité¹⁶⁰. Důkazem Arnoštovy úcty jsou jeho vlastní rukou napsané poznámky k Apiariu¹⁶¹, v nichž stojí, „že se k Panně Marii vždy v pokušeních bude utíkat, že se vždy, jda kolem oltáře, sochy nebo obrazu jejího pomodlí zbožně Ave Maria; podobně i v práci, v utrpení chce vždy aspoň srdcem se modlit Ave Maria. V sobotu pak ke cti Panny Marie chce ustati od vši patrné i dovolené rozpustilosti.“¹⁶² 13. a 14. století bylo dobou prohlubující se zbožnosti a úcty k matce Ježíše Krista. Na její počest vzniklo nebo po ní bylo pojmenováno mnoho kostelů. V r. 1347 byl v Praze založen k příležitosti korunovace Karla IV. kostel Panny Marie Sněžné. Společnost uctívala jednotlivé fáze života Kristovy Matky tak, jak jsou známy z freskových cyklů ze života Panny Marie i ze svátků: Narození, Zvěstování, Očišťování, Nanebevzetí Panny Marie, později i Navštívení. S Kristovou Matkou souvisí i vznik řady literárních děl, jejichž autory byly např. sv. Brigita¹⁶³ či sv. Bonaventura¹⁶⁴, a apokryfních spisů: Pseudomatoušovo evangelium, Jakubovo protoevangelium, Zrcadlo lidského spasení, Zrcadlo Panny Marie Konráda Saského, které řešily lidskou stránku Panny Marie a její bolestné prožívání Kristovy smrti.¹⁶⁵

Po události, jež se ještě malému Arnoštovi přihodila v Kladsku, ho kromě životního obrácení zasáhl navíc i nepříjemný pocit. Měl strach z Božího soudu, proto se chtěl zcela oddat Bohu a vstoupit do kláštera. S hrůzou čekal na věštěnou dobu blížícího se konce světa, což přiznával ve svých poznámkách a projevech. Byl naplněn názory sv. Vojtěcha¹⁶⁶, který spatřoval smysl života v utrpení. Byl též spřízněn se slovy sv. Ignáce¹⁶⁷, který toužil po splynutí s Ježíšem Kristem tak moc, že byl ochotný darovat svůj vlastní život samotnému Kristu.¹⁶⁸ „Sv. Ignác, jehož slova horoucí touhy po mučednické smrti si obírá arcibiskup Arnošt jako svatý vzor, znějí asi takto: „*Fru mentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar.*“ – „*Jsem pšenici*

¹⁵⁹ Řád karmelitánů, katolický žebravý řád založený poustevníky ve 12. st.

¹⁶⁰ Řád služebníků Mariiných, katolický žebravý řád založený ve 13. st.

¹⁶¹ Apiarius, dílo Tomáše z Chantimpré (1201–1272), lektora pařížské univerzity, augustiniánského kanovníka a poté dominikána. Apiarius je zkráceným pojmenováním díla Obecné dobro o včelách, které pojednává o paralele mezi životem včel v úlu a životem mnichů v klášteře. Arnošt si k tomuto dílu psal vlastní poznámky.

¹⁶² VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 196.

¹⁶³ Sv. Brigita Švédská (1303–1373), světice a vizionářka z královského rodu.

¹⁶⁴ Sv. Bonaventura (1221–1274), italský filozof, generál řádu františkánů a jeden z nejvýznamnějších teologů středověku.

¹⁶⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 243.

¹⁶⁶ Sv. Vojtěch (956–997), český biskup a mučedník z rodu Slavníkovců.

¹⁶⁷ Sv. Ignác z Antiochie (35–107), antiochijský biskup, teolog a mučedník.

¹⁶⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 200-201.

*Kristovou, kéž jsem rozemlet zuby šelem, abych se stal čistým chlebem Kristovým.*¹⁶⁹ Arnošt taktéž prahl po mučednictví, aby se mj. nemusel bát Božího trestu. Obava z Božího soudu neprovázela pouze Arnošta, ale např. i Jana z Jenštejna¹⁷⁰, tentýž strach pohltil a vyděsil velký počet věřících.¹⁷¹

Dosud se nepodařilo s naprostou jistotou vyhledat, ke kterému světcí Arnošt nejintenzivněji přilnul. Odhaduje se, že měl v oblibě sv. Jana Křtitele¹⁷² – právě jemu zasvětil kapli v pražské katedrále a stejně tak k němu jako prvnímu směřují modlitby v Oracionale Arnesti¹⁷³. V kapli sv. Jana Křtitele se nachází oltář, který Arnošt zasvětil sv. Antonínu. Zda měl na mysli Antonína Paduánského¹⁷⁴, anebo Antonína Poustevníka¹⁷⁵, je záhadou. Pravděpodobnějším se jeví Antonín Poustevník, a to pro jeho označení ochránce lidu před zásahem moru aj. epidemií. V úvahu připadá také kajícnice Marie Magdalena¹⁷⁶, jež je vyobrazena na Arnoštově malé pečetí a sekretu. Na malé pečetí představuje hlavní postavu, kdežto na sekretní pečetí klečí před Kristem a je tak součástí velikonočního obrazu vzkříšení *noli me tangere*. Na malbě v kyjevském kostele je znatelné, že Arnošt jako jediný z pražských biskupů směřuje svou modlitbu i pohled na Maří Magdalenu. Obecně výtvarníci vyobrazovali Arnošta ve společnosti Ježíše Krista, jeho Matky nebo Svaté Trojice. Ke komu z nich měl Arnošt nejbliže, se už zřejmě nikdy nedozvíme.¹⁷⁷

Arnošt nepatřil mezi skupinu lidí, která zavírala oči před nedostatky tehdejší společnosti. Vše vnímal reálně, ba dokonce světem své doby pohrdal. Na druhou stranu se velmi intenzivně pokoušel o nápravu a prohloubení společenské morálky a spravedlnosti. Už v r. 1343, kdy získal hodnost biskupa, a zejména v r. 1349 se už jako pražský arcibiskup snažil provést reformu církve. Zaváděl různá kázeňská opatření pro kněží, působil i na laickou vrstvu. V jeho jinak laskavém a vlídném srdci se skrývala i prudká

¹⁶⁹ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 201.

¹⁷⁰ Jan z Jenštejna (1347/1350–1400), třetí pražský arcibiskup (1379–1396), kancléř českého krále Václava IV.

¹⁷¹ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 200-201.

¹⁷² Jan Křtitel (1. století), prorok z 1. st. a předchůdce Ježíše Nazaretského.

¹⁷³ Oracionale Arnesti, Arnoštova modlitební kniha.

¹⁷⁴ Sv. Antonín Paduánský (1195–1231), portugalský učitel církve, františkánský mnich, kazatel a teolog.

¹⁷⁵ Sv. Antonín Veliký (cca 251–357), jeden ze zakladatelů mnišství, bezmajetný poustevník. Jeho cílem bylo dosáhnout jednoty s Kristem.

¹⁷⁶ Marie Magdalena (30–1. století) bývá označována za Ježíšovu manželku. Podle Nového zákona byla jednou z žen, které doprovázely Ježíše na konci jeho života. Některé křesťanské církve ji považují za svatou.

¹⁷⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 248-256.

nenávist vůči kacířům. Stejně jako kdysi sv. Vojtěch i Arnošt pochopil, že veškerá vynaložená snaha o zlepšení církevního světa je bezvýsledná a mnohem smysluplnější je odevzdat se klášternímu životu a Bohu. Stalo se tak, když se jeho reformy nedočkaly žádného výsledku, k čemuž přispěly i zásahy papežského dvora. Jinak byl Arnošt pro svou až téměř těžko uvěřitelnou pověst u papežského dvora velice oblíben. Papež samotný si jeho velikosti a šlechtnosti vážil natolik, že jej chtěl povýšit na kardinála. Působil i vliv Karla IV. Arnošt po tom netoužil – jediné, po čem jeho srdce prahlo, byl samotářský život svěřený do rukou Boha. Jelikož ho trápilo vlastní povýšení na pražského arcibiskupa, není divu, že hodnost kardinála nepřijal. Po odchodu papeže Inocence IV. se kardinálové odvážili navrhnout jako jeho nástupce Arnošta. Až tak vysoko se však Arnošt nedostal, poněvadž nebyl francouzské národnosti. Je možné, že se ze stejného důvodu nestal ani kardinálem. Tyto nezrealizované plány dokládají, že Arnošt byl ve své době váženým mužem.¹⁷⁸

Arnošt zřejmě o sobě takové mínění neměl. Byl na sebe přísný možná víc, než by se dalo očekávat. Ve své autobiografii se přiznal, že také patřil mezi hříšníky. Dokonce si vedl i duchovní deník, do kterého zaznamenával chyby, kterých se dopustil. Zápis prováděl kvůli ponaučení a varování jak pro něj samotného, tak pro své blízké okolí.¹⁷⁹ „*Ve své kajičné skromnosti na konci života má potřebu veřejného vyznání hříchů, kde v jisté duchovní sebetřzni vyjevuje, že ve svém mládí „a dříve ještě než došel svěcení, ale i později, kdy měl již církevní hodnosti a obročí, byl velmi lehkomyšlný“ a vůbec prý ve svém životě „na venek stavěl se sice mravným a hodným, ale uvnitř ve svých myšlenkách a skrytých skutcích byl velikým hříšníkem“ a žádal všechny, aby se od něho „jako od smrdutého psa“ odvrátili a vzali si z něho odstrašující příklad.*“¹⁸⁰ Stejně mínění o sobě projevil i v jím sepsaném zázraku Vidění, kde se podepsal rovněž jako hříšník: „*Scriptum per me Arnestum, sancte Pragensis ecclesie archiepiscopum, episcopum indignum, manibus meis sanguine peccatorum repletis*“¹⁸¹ – „*Psáno ode mě Arnošta, svatého kostela Pražského arcibiskupa, biskupa nehodného vlastní rukou, krví hříchů poskvrněnou.*“¹⁸²

¹⁷⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 200-205.

¹⁷⁹ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 32-33.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 32-33.

¹⁸¹ HASENBURKA, Vilém z. *Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela Pražského*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-12-4, s. 42.

¹⁸² HASENBURKA, Vilém z. *Cit. dílo* (1994), s. 43.

3.2. Duchovní činnost

Arnošt během doby působení v církevním úřadu, zvláště pak v období vykonávání arcibiskupské hodnosti, věnoval veškeré úsilí a dostupný čas církevním záležitostem a zdokonalování církevní správy a mravnosti. Nebyl prvním, kdo se snažil církev očistit, tudíž měl inspiraci a vzory v předchozích biskupských reformátorech, zejména v Janovi IV. z Dražic. Pokoušel se nastolit hlubší kázeň kněžstva i laiků. Na rozdíl od svého předchůdce Jana přihlížel k duchu doby a respektoval církevní novoty, např. mocné žebřavé řády. Snažil se jim pomoci nalézt místo působení ve společnosti. Arnošt byl realistickým reformátorem, tudíž nepřehlížel nedostatky a špatnosti v církvi, které se snažil nekompromisně vyhladit. Jelikož byl mužem vzdělaným a plně oddaným Bohu, odhodlal se k mravní nápravě lidu tím, že jej za vše nečestné káral nebo trestal. K reformní činnosti samozřejmě potřeboval podporu, kterou mu poskytl Karel IV., jehož duchovní myšlenky směřovaly stejným směrem jako Arnoštovy, tzn. že chtěl taktéž odstranit vše, co poškozovalo církevní sféru. Stačí porovnat Karlův zákoník *Majestas Carolina* a Arnoštův zákoník *Statuta*. Oba zákoníky obsahují přísné zákony proti pohanskému obyvatelstvu.¹⁸³

Kněží vykonávali svou funkci pod přísnou kontrolou arcibiskupa, neboť jeho reformní činnost se snažila zapůsobit mj. i na mravní chování kněžstva. Arnošt se rozhodl upravit starší mohučská statuta z r. 1310 a spojit je s obecnými zvyky a kanonickým právem, čímž vytvořil statuta pražské arcidiecéze, která uvedl v platnost r. 1349. Trval na jejich šíření po celém Českém království takovým způsobem, aby každý, ať už arcijáhen, děkan nebo farář, vlastnil opis tohoto církevního zákoníku. Pražská statuta byla vydána na synodě a stejně tak byla na dalších synodách rozšiřována. Možná i z tohoto důvodu se Arnošt rozhodl pro častější uspořádání synodálních setkání, konkrétně dvakrát ročně, kde se kromě řešení statut snažil podněcovat kněžstvo k předepsanému chování pomocí kázání a prohlubování znalosti povinností. V r. 1343 svolal synodu, během které vystoupil proti lichvářům a dalším, kteří žili v rozporu s mravními pravidly, tudíž i s Bohem. Vydal zde i zákaz ordálií. Kromě pražských statut vytvořil i statuta pro konkrétní kostely nebo hodnostáře, čímž dal najevo potřebu dodržovat právní řád a předepsanou morálku. Arnošt si byl vědom, že nestačí pouze vydat a rozeslat statuta, ale že je třeba jejich znění i dodržovat. Kontrolu neporušování statut prováděl formou církevních vizitací. Vizitace konal přímo on a další jím pověřené osoby, především arcijáhni. Také jmenoval další zástupce, již měli za úkol pečovat o plnění reformního řádu a jakékoliv porušení trestat

¹⁸³ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 483-485.

uvězněním, pokutou nebo odebráním benefícia. Ani tato detailně promyšlená a přísná kontrola však nebyla dostačující a uskutečnění reformy bylo stále aktuální nutností.¹⁸⁴

Arnoštova reformní snaha a zavedení jistých opatření a pravidel se dají považovat za jakousi předeheru pozdější husitské revoluce. Nebyl přímo předchůdcem husitských reformátorů, shodoval se s nimi však v pocitu nutnosti reformy, trestání neukázněné činnosti duchovenstva a laiků a nastolení křesťanské a mravní výchovy. Karel IV. se též pokoušel zrealizovat myšlenku křesťanského Českého království plného poctivě žijícího a mravního obyvatelstva. Úzce s ním spolupracoval právě i sám arcibiskup, což je patrné v zákoníku Majestas Carolina nebo v různých učiněných krocích, např. zrušení božích soudů, střetech s kacíři nebo vydání zákazu hraní kostek o Štědrém dnu. Neopomenutelná je promluva císaře Karla během konání říšského sněmu v Mohuči r. 1359, kde přesvědčoval přítomné shromáždění kněžstva o potřebě výchovného napravení a stíhání každé špatnosti. Prelátům dokonce vyhrožoval odebráním benefícia. Pohoršeně promluvil i o papežově lhostejnosti vůči mravním nedostatkům duchovenstva. Papež Karlovi vystoupení rozuměl jako zásahu světské moci do duchovních záležitostí, před čímž písemně varoval preláty v německé říši.¹⁸⁵

Během působení Arnošta jako hierarchie bylo založeno několik institucí, jež kontrolovaly dodržování zákonných pravidel obsažených v přísném právním řádu. Instituce víceméně nahradily původní funkce arcijáhenství, které se kolem poloviny padesátých let začalo vytrácet. Již existující biskupský soud, tzv. oficialát, Arnošt r. 1356 povýšil v trvalý úřad. Oficialát se upevnil vydáním přesných postupů, které museli jeho zaměstnanci dodržovat. Dva roky poté se stabilizoval generální vikariát, který měl v popisu práce vést konfirmační knihy, respektive až druhý svazek – první svazek byl sestavený ještě podle arcijáhenství. Se změnou vedení konfirmačních knih vznikaly i erekční knihy. V polovině r. 1358 vznikla ještě instituce korektora kléru, jehož náplní práce bylo původně jmenování delegátů.¹⁸⁶ „*Takové delegace byly běžnou středověkou praxí ve správě i soudnictví, používal je král i papež a pochopitelně i arcibiskup. Delegát býval pověřen vyřízením jedné konkrétní záležitosti, pak i více záležitostí v jednom okrsku nebo všech případů téhož věcného obsahu ve vymezeném čase a širším prostoru. Po skončení své pravomoci musel podávat ústní nebo i písemnou zprávu tomu, kdo ho delegoval.*“¹⁸⁷ Díky

¹⁸⁴ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 97-100.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 88-92.

¹⁸⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 186-187.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 127.

Arnoštově snažení mohl později zasahovat a stíhat porušování pravidel pro klérus. Obecně tyto tři instituce vzniklé zásluhou Arnošta sloužily k výkonu práce v jurisdikční oblasti a upevnily správu pražské diecéze pod vedením samotného arcibiskupa.¹⁸⁸ V úřadech mohli pracovat pouze ti, již byli uvedeni v seznamu veškerého duchovenstva, který si Arnošt nechal sepsat.¹⁸⁹

Nařízení vydaná arcibiskupským úřadem byla potřeba dát na vědomí veškeré veřejnosti. Podřízené úřady, tj. arcijáhenství, děkanství a farnosti, si příkazy shora předávaly písemnou formou, načež je faráři četli přítomným v kostele. O písemnou formu předávání a uchovávání informací Arnošt důkladně dbal, za jeho působení vznikly erekční, tj. pozemkové či majetkové knihy, dále potvrzovací knihy, které řešily propůjčování beneficí, a byl veden seznam kněží a kleriků a seznam far. Pozadu nezůstala ani konsistoř a v ní duchovní soud, která všechna přání a jednání zapisovala do kněžských knih podobně jako zemský soud zaznamenával průběh sporů vyšší a nižší šlechty do zemských knih nebo městský soud zanášel spory městského stavu do městských knih. Arcibiskup pečoval též o školní záležitosti, kvalitu církevních knih nebo hřbitovy. I přes láskyplnou péči o církve a její organizaci však nedokázal zabránit zcela vážnému problému, o jehož odstranění se domáhal dokonce u papežského dvora. Jednalo se o nečestné získávání církevních hodností, které šlechtici využívali jako zaopatřovací prostředek či základ hmotného důchodu, aniž by respektovali daná pravidla, ba aby přidělenou funkci vůbec vykonávali. Církevní hodnostáři mj. obcházel i povinnost vykonávat funkci přímo na přiděleném místě tím, že si najali zástupce. Církevní ustanovení porušoval i samotný státní aparát, a to i za vlády Karla IV., který využíval církevních pozemků k vyplácení úředníků. Obecným příkladem nedodržování povinností byla dnešní katedrála sv. Víta. Při provádění vizitace bylo shledáno, že děkan nepobýval v Praze, tudíž neměl přehled o neuspokojivém dění v katedrále. Členové katedrály byly souzeni např. za hraní kostek, porušování předpisů pohlavního života čili dopouštění se smilství, nedodržování zákazu lichvy nebo přenechávání jejich povinností jiným zástupcům. Odhalení, že tento kostel nevlastnil opis Arnoštových statut, bylo pobuřující. Z této až těžko uvěřitelné, leč reálné problematiky vyplývá zjištění, že církevní hodnost nebyla již vnímána jako vzácné a duchaplné poslání, nýbrž jako prostá živnost. Duchovní vystupovali na světské úrovni, tj. vlastnili zbraně, kněžské šaty vyměnili ze světské, trávili večery v krčmách, kde si užívali tance, hraní kostek, styku s ženami, potyček aj. Arnošt neustále proti všem prohřeškům zakročoval,

¹⁸⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 187-189.

¹⁸⁹ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 205.

nařizoval častější vizitace atd., avšak jeho výhrůžky anebo Karlova nařízení nebyly nic platné. Podobný neúspěch Arnošta potkal i v jeho usilovném boji proti kacírům. Ti se šířili českými zeměmi do takové míry, že r. 1346 papež Kliment VI. vydal list, jímž doporučil zřídit úřad inkvizitora, aby bludaře stíhal a nepřísnějšími tresty odsuzoval. Šíření kacírství zejména v jižních Čechách se však nepodařilo zabránit. Naopak v r. 1349 Arnošt uspěl ve věci vykázání sekty flagelantů neboli mrskačů, kteří u pražských kostelů kázali, zpívali a bičovali se ve znamení utrpení Ježíše Krista. V r. 1350 započal proces s Colou di Rienzou, který toužil po obnově římského impéria. Přesvědčoval císaře Karla, aby si vydobyl místo jediného vladaře Itálie, podělil se o panovnickou moc s papežem a římským tribunem lidu. Karel pochopil, že Cola neuvažuje racionálně a blouzní, svěřil jej proto do péče Arnošta, který ho uvěznil v Roudnici jakožto kacíře. S tímž označením jej předal papeži s žádostí, aby papežský soud pohlížel na Colu shovívavě.¹⁹⁰

Ač se Arnošt velmi intenzivně snažil o reformní nápravu mravního života církve a společnosti, nebyl tolik úspěšný, jak by se dalo předpokládat. Do jisté míry mu v úspěšnosti bránil papežský dvůr, který do jeho reformní činnosti negativně zasahoval. Dalším záporným faktorem bylo Arnoštovo pojetí reformy. Nedostal se až k hlavnímu důvodu celého problému, kterým byl avignonský fiskalismus a centralismus. Na druhou stranu však zčásti připravil působení těch, kteří se angažovali v husitské revoluci. Důležitou součástí byla i pražská univerzita, na jejímž založení a provozu se podílel i Arnošt. Na univerzitě studovali a zráli mladí nábožensky vzdělaní iniciátoři husitské revoluce. V tomto směru je novoaugustiniánsky smýšlející Arnošt považován za předchůdce Mistra Jana Husa¹⁹¹. Je potřeba zdůraznit, že Arnoštovy i Karlovy reformní snahy byly předlohou pro stejnou, leč pokročilejší činnost Konráda Waldhausera¹⁹², Jana Milíče z Kroměříže, Tomáše Štítného¹⁹³ nebo Mistra Jana Husa. Kazatele Waldhausera povolal do Čech samotný Karel IV. pravděpodobně s arcibiskupovou přímluvou v rámci reformní činnosti. Žádal od něho, aby zapůsobil na širokou veřejnost mravním kázáním, kterým by ve společnosti působil na křesťanštější způsob života.¹⁹⁴

Jmenováním do úřadu na prvního pražského arcibiskupa Arnošt dosáhl vrcholu životní dráhy. Byl pověřen nelehkým úkolem, realizovat rozjezd a celkovou stavbu pražské

¹⁹⁰ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 92-131.

¹⁹¹ Mistr Jan Hus (cca 1370–1415), český reformátor a kazatel, římskokatolický kněz, náboženský myslitel a univerzitní pedagog.

¹⁹² Konrád Waldhauser (cca 1326–1369), předchůdce Jana Husa, spisovatel, kazatel a reformátor.

¹⁹³ Tomáš Štítný ze Štítného (cca 1333–1401/1409), český šlechtic, kazatel, spisovatel, předchůdce Jana Husa a jeden z nejvýznamnějších představitelů české reformace.

¹⁹⁴ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 152-157.

arcidiecéze. Arnošt se mohl opřít o zkušenosti ze studijního pobytu v Itálii. Ty mu umožnily získat si sympatie Karla IV. a stát se jeho nejpřednějším rádcem, spolupracovníkem a snad i přítelem. Arnoštův život a dílo se dají rozdělit do několika etap, v závislosti na intenzitě jeho podílení se na světských poměrech království. První fáze spadala do přelomu let 1348 a 1349, kdy Arnošt většinu času věnoval činnostem, kterými podporoval krále, tj. angažoval se v poradenství, cestování anebo správcovství Čech. Snažil se, aby na úkor státního působení nezanedbával církevní povinnosti, plnil však pouze neodkladné a nutné záležitosti. V soukromé sféře se musel na základě závěti zesnulého otce ujmout odpovědnosti za matku, sourozence a majetek. Druhá životní fáze zaznamenala energickou církevně správní činnost, byť stále doplňovanou státními službami. V tomto období arcibiskup vydával statuta a nespočet dalších zákonných nařízení a prováděl mnoho vizitací. Na budování diecéze si vybíral svědomité a důvěryhodné spolupracovníky mladého věku, jimž postupně svěřoval určité funkce úřadu, aby později umíral s vědomím, že jeho činnost bude i nadále pokračovat úspěšně dál. Odborné znalosti a zkušenosti mladších spolupracovníků přispěly spolu s Arnoštovými reformními snahami k zakládání nových institucí v arcidiecézi. Arcibiskup se z velké části podílel na samotném vzniku univerzity, později ji zabezpečoval v rámci financí, stabilizace a růstu. Neopomenul ani věci organizační vytvořením univerzitních statut. Arnoštovo životní působení stoupá až k samotnému vrcholu v momentě, kdy oficiálně smí jako kancléř pražské univerzity udělovat absolventům diplom mezinárodní váhy. Třetí a zároveň poslední fáze Arnoštova úřadování se soustředí na liturgické a správní záležitosti pražské katedrály. Poté se nedlouho před smrtí arcibiskup mohl s klidným svědomím věnovat věcem, jež mu byly emocionálně a duchovně blízké.¹⁹⁵

3.3. Sociální cítění

V souvislosti s duchovní péčí o všechny český lid se Arnošt soustředil i na chudou část obyvatelstva, vůči které oplýval dobrotivostí a soucitem. Již jako italský student si mohl dovolit pomáhat nešťastným vrstevníkům a je známo, že v Padově i Bologni zaopatřoval vzdělané, leč chudé kněze knihami aj. nepostradatelnými potřebami k přežití. Nezapomínal ani na chudé české kněze, kdy už se jako arcibiskup o ně staral tak štedře, že dokonce i svou rodinu posunul do pozadí. Každý den se jeho pozornost zaměřovala na stravování dvanácti chudých, což si patrně spojoval s Ježíšem Kristem a jeho dvanácti

¹⁹⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 184-189.

apoštoly. Těmto dvanácti žebrákům navíc rozdával po dvou penězích. Zachránil mnoho hladových a nemocných před blízkou smrtí, což dokazuje jeho založení nemocnice např. v Libáni. Českým klášterům a chudým farám posílal nespočet kusů knih. Jeho šlechtnost se týkala i dívek, které chudoba donutila začít se živit prostitucí. Arnošt se takovým dívkám snažil finančně pomoci, aby mohly zajištěny věnem vstoupit do manželského svazku. Touto arcibiskupovou dobročinností se inspiroval např. Jan Milič z Kroměříže, jenž s podporou Karla IV. založil dům Jerusalemský za účelem poskytnutí útočiště pro kající se nevěstky. Arnošt rovněž nedopustil, aby bylo s chudými poddanými nakládáno nečestně nebo potupně. Nařídil, aby se s chudými jednalo tak, aby se jim u soudu dostalo stejné spravedlnosti jako bohatým.¹⁹⁶

Arnošt byl péčí o žebráky tolik zaujatý, že vyrážel do terénu, kde vyhledával a nabízel pomoc těm, kteří se se studem schovávali. Jeho starostlivost a štědrost vyplula na povrch hlavně r. 1357, kdy na České království udeřil mor, a v letech 1361–1362, během nichž české země sužoval hladomor. V této kritické době bylo Arnoštovi nařízeno vyřešit případ zavraždění blíže neznámého kněze Martina. Papež vrahy omilostnil s podmínkou, že je potrestá arcibiskup. Ten využil této příležitosti ne k vyřešení tehdejší nouze, nýbrž alespoň k jejímu zlepšení tím, že nařídil trestancům, aby chudé a hladové nakrmili.¹⁹⁷

Arnošt založil v rámci hospodaření několik rybníků po celém českém území. Rybníky sloužily i chudým jako zdroj obživy. Arnošt v podobném duchu založil taktéž tři špitály, což byl na tehdejší dobu výjimečný počet. Špitály byly určeny osamocným starcům, kteří se o sebe nedokázali postarat vlastními silami. V těchto nemocnicích se jim dostalo potřebné péče, stravy a postele až do jejich skonání. Špitály byly postaveny v Českém Brodě, Libáni a Příbrami. Zakládací listiny nemocnic se nedochovaly nebo nejsou dohledatelné, nevíme o nich tedy nic přesnějšího. Arcibiskup dbal i o vzhled staveb. Rok 1362 nebyl pouze rokem hladomoru, ale i morové epidemie, jejíž následky se Arnošt pokusil eliminovat vydáním době úměrných preventivních opatření. Podobné Arnoštovo nařízení se muselo dodržovat i za moru v r. 1357, během něhož byli lidé povinni šetřit jídlem a maso nahradit duchovními činy. Nařízení z r. 1362 muselo být plněno po čtyři měsíce, tzn. déle než nařízení z r. 1357, ale Arnošt již nebyl tolik přísný.¹⁹⁸ „*Všemu podřízenému kléru nařídil a eximované duchovenstvo požádal, aby se každý duchovní spokojil každý pátek se dvěma jídly denně. Bylo to míněno jako půst, na který se vázala*

¹⁹⁶ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 180-202.

¹⁹⁷ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 37-39.

¹⁹⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 178-181.

*zvláštní mše proti moru, procesí k sousednímu kostelu a litanie s přesně určenými zpěvy, vše doplněné o odpustky pro účastníky. Nicméně se tu nabízí i jistá souvislost s nutným šetřením potravinami.*¹⁹⁹ Aby se arcibiskup více osobně účastnil soudních rozhřešení, zavedl jakési soudní denní sešlosti, jež probíhaly vždy po mši. Mohl se účastnit kdokoliv, ať už bohatý nebo chudý. Arnošt zde řešil mnoho sporů, pouze ty komplikovanější předával jiným. Podobná veřejná slyšení vykonával i Karel IV., a to týden před Velikonocemi a týden po nich. Arnošt z vlastní iniciativy požadoval, aby např. pokřtění židé, žebráci nebo kající se prostitutky spadali pod společenskou ochranu a podporu. Je možné, že se Arnošt inspiroval papežskou kurií za doby Benedikta XII., která finančně podporovala uprchlíky, chudé aj., výjimečně i nezaopatřené mladé dívky a muže. Jelikož Arnoštovo srdce překypovalo laskavostí vůči lidem v nouzi, prováděl podobnou pomoc, byť tajnou, k níž pověřil dva kněze. S naprostou jistotou zavedl peněžní odměnu všem za účast na bohoslužbách. Pravděpodobně se rozlišovala výše darované částky pro klerika a pro laika. Později, asi koncem 14. století, naneštěstí došlo k rozštípení spravedlivé rovnosti, kdy laici a chudáci dostávali stále méně peněz. V Libkovicích měly být zřízeny zvláštní důchody ze vsi pro třicet chudých kostelních zpěváků dětského věku, z nichž jim bylo zaopatřováno oblečení.²⁰⁰

3.4. Druhý život aneb Arnoštova posmrtná památka

Do české paměti a historie se první pražský arcibiskup zapsal s velmi obdivuhodnou pověstí ukázněného a právně založeného vzdělance. Literární oblast jeho práce není široká, uchovalo se několik málo prací. Mimo to byla potvrzena jeho spolupráce na překladu Pasionálu do českého jazyka. Za nejvýznamnější, byť menší literární dílo se považují subjektivní komentáře ke spisu Tomáše z Chantimpré²⁰¹, Apiariu, pojednávajícím o podobnosti včelího života v úle s klášterním mnišským životem. Arnoštovy poznámky, označované i jako modlitbičky, se nedochovaly v originále, leč v opise třeboňských augustiniánů. Objevily se názory, že se arcibiskupův osobitý a energický přístup k životu ztotožňoval s pracovitým způsobem života včel. Znamé jsou Arnoštovy poznámky osobního rázu ke spisu O radosti a kráse nebeské vlasti. Autorství tohoto spisu se přisuzuje samotnému Arnoštovi. K tomuto dílu se přibližuje Arnoštovo písemné vyličení dětského

¹⁹⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 181.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 182-184.

²⁰¹ Tomáš z Chantimpré (1201–1272), belgický profesor filozofie a teologie na pařížské univerzitě, kazatel, augustiniánský kanovník a poté dominikán a spisovatel.

mariánského zážitku, jehož opis se dochoval ve všech životopisech o Arnoštovi. Ve Vidění se arcibiskup svěřil, že před jeho hříšností zavíral oči, dokud se od jeho bdělé tváře a v přítomnosti jiných lidí soška P. Marie rozzlobeně neodvrátila. O odhalení Vidění veřejnosti se postaral opatovický opat a kronikář Neplach až po smrti jeho autora. V objektivním a racionálním duchu Arnošt sepsal pro duchovní i laiky morální pravidla, jež se dochovaly pod názvem Spasitelné rady každému ve formulářové sbírce Cancellaria Arnesti. Spekuluje se o myšlence, že si Arnošt vedl duchovní deník, do kterého si zaznamenával jím spáchané chybné činy. Dosud však nebyla nalezena žádná kronika, jež by mapovala Arnoštův život.²⁰²

Ve spojitosti s mariánskou úctou nechal Arnošt vybudovat augustiniánskou kanonii v Kladsku, kde mj. nařídil konání ojedinělých jitřních mariánských mší. Kanonický inventář z r. 1596 prozrazuje, že Arnošt daroval kladské kanonii dnes již ztracený kříž nezvyklého vzhledu. Jeho uspořádání bylo neobvyklé, střed zaujímal Kristus a spolu s ním i jeho Matka. Lišilo se i rozmístění osob, navíc hlavní dvojici zastupovali sv. Jan²⁰³ a sv. Maří Magdalena. Koncem 16. st. byl objeven druhý krucifix, který se jeho dvoustranností a celkovou podobou považoval za napodobeninu prvního Arnoštova kladského kříže. Navíc v něm byla umístěna relikvie. Na otázku, zda relikvie patřila samotnému Arnoštovi, nelze dodnes s jistotou odpovědět. V inventáři jsou zaznamenány další potenciální schránky s Arnoštovými ostatky, totiž pacifikál, relikviář sv. Šimona a Judy a sklenice. Na Arnoštovu žádost, nikoliv jeho rukou, vznikl dodnes v knihovně Národního muzea dochovaný rukopis Orationale Arnesti, též Arnoštova modlitební kniha, jehož vepsané modlitby hovoří k Ježíši Kristu, jeho Matce a ke všem svatým. Arcibiskup rozhodl pouze o obsahu a stavbě kodexu.²⁰⁴

Arnošta na tehdejší dobu obzvlášť vznešeně popisují italští kronikáři v souvislosti s Karlovou římskou jízdou. Již skutečnost, že se kroniky o arcibiskupovi vůbec zmiňují, navíc v tom nejpříznivějším duchu, svědčí o jeho výjimečnosti a váženosti. Legenda o zázraku sv. Apolonie²⁰⁵ ukazuje, že arcibiskup nebyl bezchybným člověkem. Odvážil se, ač s příslibem znovuvybudování, zdevastovat kapli sv. Apolonie, neboť bránila stavebním úpravám Prahy. Nové kaple se však sv. Apolonie nedočkala, což způsobilo její úpadek v zapomnění. Arnoštovi se pomstila tím, že jej připravila o všechny

²⁰² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 228-238.

²⁰³ Sv. Jan Evangelista († cca 100), apoštol, blízký Ježíši Kristu.

²⁰⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 239-247.

²⁰⁵ Sv. Apolena z Alexandrie (2. st.–cca 249), patronka zubních lékařů, panna a mučednice, která během pronásledování křesťanů přišla o život.

zuby, neboť sama věděla, jakou bolest toto utrpení obnáší. Arnoštův ucelený životní příběh je doposud známý zásluhou jeho životopisců. Nejreálnější a stylově složitý životopis²⁰⁶ napsal Vilém z Lestkova²⁰⁷, kterému se dostalo té cti být s arcibiskupem v osobním kontaktu. Vilém zde krátce zesnulého Arnošta vychvaloval téměř do nebes se záměrem, aby se stal inspirací pro veškeré duchovenstvo. Byl jeho osobností natolik uchvácen, že se zařadil mezi ty, kdož žádali o jeho svatořečení. Druhý, méně náročný, proto i čtenější a až na pár detailů obdobný životopis vytvořil probošt Jan z Kladska, jenž dodal vícero fakt spojených s Arnoštem založenými či podporovanými augustiniánskými kanoniemi. Kladský probošt sbíral a sepsal informace o arcibiskupovi přednostně pro řeholní domy, chybí mu tedy legendy, jež však neopomenul Vilém. Lehce poupravenou Janovu Vitu zakomponoval do vlastní kroniky Beneš Krabice. Valentin Krautwald napsal v pořadí již třetí životopis, aby podpořil pokus o Arnoštovu kanonizaci. V 17. st. vypracoval během návštěvy kladské koleje jezuitů a odtud posbíraných památek a informací čtvrtý a zároveň první historiografický Arnoštův životopis Bohuslav Balbín²⁰⁸. Ve své práci mj. uvedl tehdejší památky uctívající Arnošta z Pardubic, a to obraz, dodnes dochovaný zvon anebo kamenný oblouk znázorňující svatého Arnošta. Balbínovo dílo se spolu s dalšími jezuitskými zasloužilo o uchování Arnoštovy vzpomínky, dokonce i o zdůraznění jeho mariánské úcty v období baroka. Kladské muzeum od 18. st. do nynějška opatruje původně spolu s Arnoštem pohřbený kalich s patenou. V 19. st. byla pro kladský farní kostel vyrobena mramorová socha klečícího Arnošta. Během 80. let 19. st. se zachování památky na Arnošta ohlásilo i v Čechách, kde se jeho jméno objevilo na budově Národního muzea a jeho podobizna v Pantheonu. Ve 20. st. byla zhotovena další socha s Arnoštovými rysy pro kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích a od r. 2004 se aula pardubické univerzity pyšní jeho jménem.²⁰⁹

²⁰⁶ HASENBURKA, Vilém z. *Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela Pražského*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-12-4.

²⁰⁷ Vilém z Lestkova († 9. 5. 1369), kanovník, později děkan vyšehradské kapituly, diplomat a autor životopisu Arnošta z Pardubic.

²⁰⁸ Bohuslav Balbín (1621–1688), český říkc barokní spisovatel, kněz, historik a pedagog.

²⁰⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 259-272.

Závěr

Rok 1364 se stal Arnoštovým posledním. Po bohoslužbách, jež konal v Budyšíně o svátku letnic, jej zchvátila zimnice. Arnošt nejspíš cítil, že zanedlouho opustí pozemský svět, odebral se proto do své oblíbené Roudnice, kde stihl vyřešit otázky dědictví a rozdělení svého majetku darem. Se zimnicí zápasil statečně, i přesto v neděli 30. 6. 1364, kdy už opravdu trpěl bolestmi, boj prohrál. Jeho duše snad na jeho přání doputovala k samotnému Bohu. Byl pohřben v kladském farním kostele Nanebevzetí Panny Marie. Pravděpodobně chtěl být pochován právě na tomto místě, neboť se mu zde přihodilo ono vidění. Odchod tak mimořádného muže zasáhl všechen lid, jenž pro něj truchlil a též se za něj modlil. Několik duchovních věřilo, že arcibiskupova životní cesta bude jeho následovníky inspirovat k čestným mravům a činům.²¹⁰

V 1. pol. 14. st. se kolem Arnoštova hrobu začaly dít postupně narůstající podivuhodné události neboli zázraky, jež jednak upozorňovaly na blížící se neštěstí, jednak pomáhaly nemocným a trpícím chudým. Lidé se odebírali do kladského farního kostela k poutnímu místu, totiž Arnoštovu hrobu, k němuž ve znamení vděčnosti za záchranu mnoha životů pokládali dary. Mikuláš Antelmann z Frýdlantu, tamní kazatel, zaznamenal Arnoštovy zázraky do dnes již ztraceného sešitu. To vše s Filipcovým písemným vyprávěním o zázraku, kdy byl pro jeho neposlušnost na arcibiskupův příkaz fyzicky potrestán, bylo dostačující k realizaci Arnoštova svatořečení. Podklady se však nestihly dostat do rozhodujících rukou. Viníkem byla tehdy propuknuvší reformace, jež způsobila i téměř úplnou ztrátu důkazních materiálů. Nezničených památkových dokladů o Arnoštově svatosti zbylo tak málo, že k samotné kanonizaci Arnošta z Pardubic už nikdy nedošlo.²¹¹

Arnošt patřil k těm osobnostem, které se výrazně podílely na vývoji českých zemí, zejména v oblasti vzdělanosti. Jeho přičiněním ve 14. st. zasáhl raně renesanční a humanistický italský proud do Českého království – Arnošt studoval v Itálii kanonické právo dlouhých čtrnáct let, navázal zde styky s italskými výtvarnými a literárními umělci, jejichž práce byla v Čechách řadě umělců vzorem. Stejně jako Karel IV., kterému byl velmi blízkým a věrným rádcem i přítelem, si oblíbil učení sv. Augustina. Patříčný vliv na

²¹⁰ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Cit. dílo* (1947), s. 203-204.

²¹¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Cit. dílo* (2008), s. 262-268.

něj měla i tzv. devotio moderna²¹². Arnoštova vize nejkřesťanštějšího a nejmravnějšího království v Čechách jej přiměla k reformní činnosti, která si však českou společnost nedokázala zcela podmanit. Arcibiskup svou činností přispěl k vývoji země a církve v ní k husitské revoluci.²¹³

Arnošt z Pardubic byl pro svou dobu výjimečným mužem. Po návratu ze studií byl vysvěcen na kněze, získal hodnost děkana sadské a zanedlouho poté i pražské kapituly, zčásti zásluhou Karla IV. Nahradil Jana z Dražic ve funkci pražského biskupa, načež byl povýšen na pražského arcibiskupa. Svůj úřad pražského metropolity zastával velmi zodpovědně, byl též svědomitým hospodářem, sociálně citícím pečovatelem o chudou vrstvu obyvatelstva, diplomatem, podporovatelem umění a v neposlední řadě i prvním kancléřem pražské univerzity. Nedlouho před smrtí odmítl stát se hlavou papežského stolce, vydal se již cestou k odpočinku a oddání se Bohu a Kristově matce Marii. Pro své zásluhy a mimořádné činy se výrazně zapsal do českých dějin.

²¹² Devotio moderna, duchovní hnutí pozdního středověku, jehož klíčovým bodem byla vnitřní opravdovost a snaha o následování Ježíše jako vzoru křesťanského života.

²¹³ CHALOUPECKÝ, Václav. *Cit. dílo* (1946), s. 7-10.

Seznam použité literatury

Primární literatura

DALIMIL. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Svoboda, 1977.

HASENBURKA, Vilém z. *Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela Pražského*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-12-4.

KAREL IV. *Vlastní životopis*. Praha: Odeon, 1978.

KRAUTWALD, Valentin, Zdeňka HLEDÍKOVÁ a Jana ZACHOVÁ. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1997. ISBN 80-86046-25-7.

Kroniky doby Karla IV. Praha: Svoboda, 1987.

OTTO a Petr ŽITAVSKÝ. *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda, 1976.

Sekundární literatura

ANTONÍN, Robert, ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, ed. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7.

BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-342-9.

BOBKOVÁ, Lenka a Milena BÁRTOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české IV. b 1310–1402*. Praha: Paseka, 2003.

ČECH, Zdeněk. *Drsný střed Evropy*. Řitka: Daranus, 2006. ISBN 80-86983-02-1.

ČECHURA, Jaroslav. *Karel IV.: na dvojím trůně*. Praha: Tok, 1998. ISBN 80-7176-926-6.

FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*. Praha: Svoboda, 1978.

HEŘMANSKÝ, František. *Čtení o Karlu IV. a jeho době: (z pramenů)*. Praha: Svobodné slovo-Melantrich, 1958.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-911-9.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Pražské arcibiskupství 1344–1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-091-5.

- CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský (1346–1364)*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1946.
- JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990.
- KALISTA, Zdeněk. *Karel IV.: jeho duchovní tvář*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-873-0.
- KALISTA, Zdeněk. *Stručné dějiny československé*. Praha: Vyšehrad, 1992. ISBN 80-7021-123-7.
- KALISTA, Zdeněk a Renata FERKLOVÁ. *Karel IV. a Itálie*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-658-1.
- KADLEC, Jaroslav, ed. *Bohemia sancta: životopisy českých světců a přátel Božích*. Praha: Česká katolická charita, 1989. ISBN 80-7113-032-X.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.
- KAVKA, František. *Karel IV: historie života velkého vladaře*. Praha: Mladá fronta, 1998. Kolumbus. ISBN 80-204-0753-7.
- KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV*. Praha: Apeiron, 1993. ISBN 80-900703-4-5.
- KOP, František. *Praha šest set let církevní metropolí*. Praha: Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944.
- KOUTEK, Tomáš. *Čeští biskupové a arcibiskupové 973–2016: od Dětmara k Dukovi*. Praha: Brána, 2016. ISBN 978-80-7243-857-0.
- KROFTA, Kamil. *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, 1946.
- KROPILÁK, Miroslav a Jaroslav PURŠ. *Přehled dějin Československa*. 1/1, do roku 1526. Praha: Academia, 1980.
- PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8.
- PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Země v srdci Evropy: české země do roku 1526 v kontaktu s ostatní Evropou*. Praha: Baronet, 2006. ISBN 80-7214-887-7.
- POLC, Jaroslav V. *Česká církev v dějinách*. Praha: Akropolis, 1999. ISBN 80-85770-75-x.
- POLC, Jaroslav. Ernst von Pardubitz, in: Ferdinand Seibt (Hg.), *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder, Bd. 3: Karl IV. und sein Kreis*, München/Wien, Collegium Carolinum, 1978, s. 25-42.
- RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V*. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-726-6.

- SEIBT, Ferdinand. *Karel IV.: císař v Evropě (1346–1378)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-265-0.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346: k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0291-2.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat: (Jan Lucemburský 1296–1346)*. Praha: Panorama, 1982.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: život a dílo [1316–1378]*. Praha: Svoboda, 1979.
- SPUNAR, Pavel. *Kultura českého středověku*. Praha: Odeon, 1985.
- STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV.* Praha: Artia, 1978.
- ŠUSTA, Josef a Kamil KROFTA. *České dějiny II/3: Karel IV. Otec a syn 1333–1346*. Praha: Jan Laichter, 1946.
- ŠUSTA, Josef a Kamil KROFTA. *České dějiny II/4. Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*. Praha: Jan Laichter, 1948.
- THOMSON, Samuel Harrison. *Europe in Renaissance and Reformation*. New York: Harcourt, Brace & World, 1963.
- TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama, 1984.
- URBAN, Otto. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0193-2.
- VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 1947.
- WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu: [náboženské zápolení dvou národů]*. Praha: Ladislav Kuncír, 1940.

Slovníky a encyklopedie

- KASPER, Walter a Michael BUCHBERGER. *Lexikon für Theologie und Kirche*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2009. ISBN 978-3-451-22100-2.
- The New Encyclopaedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1998.